BIBLIOTECA POLITICĂ TRANSILVANĂ

Nr. 2

E. BOŞCA-MĂLIN

LUPTA PRESEI TRANSILVANE

1945
COLECŢIA „VOINŢA TRANSILVANIEI"
BUCUREŞTI

Biblioteca Politică Transilvană

București. — Bulevardul Pache Nr. 30

Editori :

E. BOȘCA-MĂLIN și VASILE NETEA

PRIETENILOR DE LUPTĂ DIN ACEȘTI 4 ANI :
Constantin Hagea și Vasile Netea.

BIBLIOTECA POLITICĂ TRANSILVANĂ

Nr. 2

E. BOŞCA-MĂLIN

LUPTA PRESEI TRANSILVANE

1945
COLECŢIA „VOINŢA TRANSILVANIEI"
BUCUREŞTI

Nimeni şi nimic nu poate întuneca ori slăbi puterea granitică a presei românești transilvane şi nu e născută casnă sau durere care să înfrângă sufletul gazetarului ardelean.

IN LOC DE PREFAȚA

In lucrarea aceasta am adunat întreg răul pus deacurmezișul luptei gazetarilor ardeleni ce și-au strigat cu hotărâre voințele pe ulițele întortochiate ale istoriei, toate încercările de strivire ale entuziasmelor românești desfășurate pe linia destinului Neamului din Transilvania.

E o încercare de a prezenta cenzura sub multiplele ei forme.

Lucrarea nu-i complectă. Răgazul și împrejurările de azi nu ne-au îngăduit să-i complectăm partea ultimă cu mărturiile fraților întru strădanie ce au luptat luptă dreaptă în ultimii ani la gazetele din orașele ardelene. Mă gândesc în rândul întâi la scrisul lui Ion Colan din Brașov mistuit ca o candelă aprinsă la icoana Neamului, și la al atâtor alții, pomeniți numai în fugă în capitolul IX și X. Nădăjduim că — după ce va trece vremea profitorilor propriilor noastre răsmeriție de ieri — să împlinim, cinstit, și ceiace lipsește.

Intr'o viitoare carte, vom pune și ceiace se face azi: durerile și bucuriile, loviturile și biciuirile evenimentelor.

I

Presa ardeleană a fost avangarda conştiinţei luptătoare româneşti, permanentul rezervoriu de energii şi comandamente sigure. N'a profesat niciodată sgomotul profan al cotidianului ci, printr'o judecată obiectivă a situaţiilor, a rămas pe linia bătrână a educării şi întăririi în sbuciumatele credinţe ale Neamului. Protestările se făceau potolite în formă dar categorice. Inapoia frazelor se sbătea svârcolirea mută a întregei suflări româneşti.

Scrisul ardelean a reprezentat în toate vremurile temelia vieţii şi acţiunilor, religia fanatică şi intransigentă a demnităţii româneşti. De aceia, încă dela înfiriparea lui, stăpânirea streină a încercat să-l sugrume prin forţa arbitrară a censurei.

Primele ziare ale Transilvaniei, între cari amintim: „Wahrhaftige Neue Zeitung aus dem Ungerlandt und Türkei" din 1546, n'au apărut totuşi sub regim de restricţie, care se pare că nici nu era cunoscut. Abea în veacul al 18-lea guvernul din Viena introduce censura în Transilvania după ocuparea ei de austriaci. Impăratul Iosif al II-lea însă, printr'o dispoziţie dată la începutul domniei sale, în 11 Iunie 1781, asigură libertatea tiparului încuviinţând chiar şi criticele îndreptate contra Principelui Ţării dacă autorul garantează cu numele său adevărul celor publicate. El ordonă ca ziarelor să li se dea imprimatur după o cercetare sumară. (Vezi: I. Lupaş: Contribuţii la istoria ziaristicei româneşti ardelene, Sibiu, 1926, pag. 5). Aparitia ziarelor era supusă unei autorizaţii prealabile care însă era acordată totdeauna.

Zenker adevereşte şi el în „Istoria jurnalisticei vieneze dela începuturile ei până în 1848" (Leipzig, 1892. pag. 62-63) că criticele erau îngăduite, fără censură dela cel mai mare până la cel mai mic dacă autorul îşi lasă numele tipărit, garantând adevărul celor susţinute.

In cursul domniei lui Iosif al II-lea, şi chiar la îndemnul său, a apărut la Sibiu, în 1783, cel dintâi ziar ardelenesc în

limba germană, Siebenburgen Zeitung, cu suplimentul Intelligenzblatt. Tot în vremea aceia, în 1789, a primit autorizaţia de apariţie şi doctorul Piuariu-Molnar pentru scoaterea „Foaiei române pentru economi", din care abia în 1791 apare un număr pentrucă nu i s'a acordat scutire de taxe postale. Autorităţile din Transilvania au încercat să-i pună diferite piedici, — asta cu atât mai mult cu cât Iosif al II-lea moare în 1790, — astfel că „doctorul de ochi" pleacă la Viena, unde se întovărăşeşte cu bănăţeanul Paul Iorgovici cu intenţia de a scoate un nou ziar românesc. Au şi scos câteva numere — numele nu-l ştim. Dar îndată ce a prins de veste guvernatorul Ardealului, contele Gh. Banffi, a intervenit la Viena cerând să li se interzică publicarea ziarului:

„Auzindu-se că proiectatul ziar valah se tipăreşte de către un anumit Paul Iorgovici, la Viena şi că s'au trimis câteva exemplare lui Gherasim Adamovici... guvernatorul a notificat starea lucrurilor cancelariei imperiale, făcând în acelaşi timp propunerea să se interzică profesorului Molnar publicarea ziarului, căci nu are nici o încuviinţare, şi anume din motiv că astăzi când lucrurile se agravează din zi în zi, răspândirea de ziare e mai neadmisibilă ca oricând, căci prea periculoasele idei de libertate ale francezilor se propagă cu mare iuţeală, încât orice apare în ziar uşor s'ar răstălmăci, iar opiniile pot produce sguduirea liniştei publice".

In 1793 cei doi bărbaţi încearcă să scoată la Sibiu „Vestiri filosofice şi moralicesti", dar le este interzisă tipărirea de Principele străin. Dela acea dată încep deci să se facă simţite tot mai tare restricţiile de presă în Transilvania, instaurându-se cenzura abuzivă. Gazetele nu puteau fi tipărite decât la acel tipograf care avea încuviinţarea cenzurii în acest scop. Astfel, în 1834, tipograful Iohan Gött din Braşov cerea învoirea de a tipări şi gazete româneşti, întrucât „slobozenia" sa era numai pentru cele nemţeşti şi ungureşti. Baronul Nopcea i-a şi acordat în 1837, când Bariţiu încearcă să scoată „Gazeta Transilvaniei".

Din cauza cenzurii, ani întregi presa noastră dela începutul ziaristicei române transilvane trebuia să se limiteze la înregistrarea unor întâmplări la a căror relatare nu puteau adăuga nici un comentar. „Am spune multe noi, dar nu ne este îngăduit de cenzură", — scria în 1839 Bariţiu, iar în „Gazeta Transilvaniei" din 1840 (20 Octombrie) însemna:

„Contra cenzurii încep să se ridice şi alţii, nu numai noi. Cu toate aceste, părerile pentru restrângerea, slobozirea sau ridicarea cu totul a cenzurei de cărţi şi de jurnale nu e aşa nouă cum ar gândi cineva. Dieta trecută însă, precum alte obiecte, aşa şi acesta l-au adus într'o mişcare vie.

„Acolo se cere dreptate deplină pentru teasc. Guvernul răspunde cum că aceasta deocamdată nu se poate da, din

pricina mai vârtos că naţia n'ar fi coaptă încă la o asemenea treaptă. Făgăduieşte însă cum că din parte-şi se va îngriji pentru uşurarea cenzurei.

„Baronul de Mednianschi e cunoscut în Ungaria ca unul dintre cei mai cu duh, mai cu influenţă şi mai bine cugetători magnaţi. Un operat ieşit de curând dela dânsul din pricina cenzurei, se poate zice că este foarte bine venit pentru toată Patria.

„Care este scopul aceluia? Mai înainte de toate principiul general: de a nu scrie nimic ce ar fi împotriva religiei, a Statului şi a moralităţii. Aşa dar el spune că cenzorii să fie ca şi până azi, însă orice scriitor ce nu va fi mulţumit cu cenzura unei persoane private, acela să aibă calea de apelaţie la colegiul de cenzură, care va sta dintr'un prezident şi 5 asesori. Intr'aceia cenzorul va fi îndatorat a-şi da cuvântul pentru care nu sufere a se tipări cutare lucru, iar la întâmplare de îndoială şi el singur să ceară sfatul colegiului.

„Scriitorul nefiind mulţumit nici cu judecata colegiului, are drept de a face apelaţie tocmai la stăpânire. Din instrucţia ce se dă cenzorilor poate cineva înclina la o sferă de publicitate foarte mare. Oricum însă cenzura nu-i bună".

Urmarea acelui studiu de care face pomenire redactorul foii din Braşov a fost că cenzura a fost păstrată şi pe mai departe. Cenzorii primesc însă instrucţiuni precise pentru îndeplinirea slujbei lor de călăi ai scrisului. Bariţiu se şi grăbeşte să încresteze acest fapt, într'o notă redacţională, în 11 Mai 1841:

„O instrucţie prea mult dorită pentru cenzură şi redactori, sosită de curând dela prea înalta stăpânire în privinţa publicităţii transilvanice, sub nr. 3546 anul 1841, regulează foarte mult publicitatea noastră. Redactorilor le dă o poziţie într'u care aflându-se ei sânt în stare a-şi cunoaşte mai lesne adevărata sferă a lucrării şi a tuturor ştiinţelor ce pun".

Faţă de regimul arbitrar de până atunci, îngrădirea activităţii cenzorilor era totuşi un progres. „Gazeta Transilvaniei" nu a încetat însă a cere înlăturarea cenzurii. Stăpânirea străină, drept răspuns, întăreşte şi mai mult intenţia de sugrumare a presei româneşti. In 1845 numeşte încă un cenzor pentru „Gazeta Transilvaniei". „Acum avem doi, mărturisea mai târziu Bariţiu (vezi: G. Bariţiu, de C. Diaconovich, Sibiu 1892). Avem pe un ungur şi un sas. Consilieru Siomlay mă ameninţă că va lua măsuri pentrucă îndemnând pe Români să-şi câştige proprietăţi imobiliare propag comunismul, întrucât legile ţării nu îngăduie ca plebeii să aibă pământ", iar cenzorul Teterfy îi spune că „însăşi existenţa unei foi periodice româneşti, oricât de inocentă ar fi, e un pericol pentru Patrie". Işi poate închipui ori cine câtă nelinişte pricinuia acestă situaţie şi câtă precauţie avea Bariţiu pentru a evita

orice ciocnire ce ar fi putut duce la sistarea gazetei. De aceia în primii 10 ani gazeta se silea numai să împărtăşească „esenţa întâmplărilor veacului", iar „Foaia pentru minte" căuta a se mulţumi numai cu publicarea „celor de mare trebuinţă ale naţiei". Cu cât se apropia anul 1848, cu atât cenzura era mai puternică, mai abuzivă. Bine spunea Cipariu, în 1848 când era silit să-şi sisteze apariţia „Organului naţional": „Amărăciunea inimii noastre este nespusă, văzând că suntem mereu împiedicaţi în ocupaţia scrisului, aşa de cald îmbrăţişată din partea noastră" (Vezi: V. Vartolomei: Mărturii culturale bihorene, Cluj, 1944, pag. 65).

Datorită repetatelor proteste ale lui Bariţiu, cauza libertăţii presei a fost îmbrăţişată de toţi bărbaţii Neamului nostru. In discursul său, Simion Bărnuţiu spunea: „Acum nu mai e cenzură. A pierit prietena întunericului dinaintea razelor libertăţii şi patroana despotismului s'a stins cu ruşine din împărăţie. De acum înainte nu va mai aştepta scriitorul cu lunile şi cu anii după oarecari foi pe cari le dăduse pe mâna unui omorâtor de minte omenească. Nici poporului nu-i va mai fi oprit a se uita în cărtile diregătorilor nici nu-i va mai fi păcat să descopere scăderile guvernelor celor stricătoare de fericire omenească". (P. Pandrea: Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuţiu, Bucureşti, 1935, pag. 172). Printre dezideratele stabilite pe Câmpia Libertăţii, figura la punctul 7: „Naţiunea Română cere libertatea de a vorbi, scrie şi tipări fără nici o cenzură". Concomitent cu revoluţionarii ardeleni, boierii moldoveni cereau şi ei la 28 Martie 1848 în punctul 34: „Ridicarea cenzurii în privinţa tuturor trebilor şi intereselor dinlăuntrul ţării", iar proclamaţia dela Islaz din 9 Iunie 1848 cerea în punctul 8: „Libertatea absolută a tiparului". In privinţa libertăţii presei, demn de remarcat e faptul că societatea Filarmonica, înfiinţată în 1831, cu scopul „Formării unui Teatru Naţional" avea ţeluri ascunse şi politice, între cari „lupta pentru libertatea tiparului" (Vezi: Opere de I. Rădulescu, vol. I. pag. 617, ed. Fundaţia Regală 1939).

II

In 1848 Parlamentul din Buda Pesta alcătueşte pentru prima dată o lege a presei în care „declară solemn libertatea tiparului". Cu toate acestea cenzura n'a fost ridicată în Transilvania, nici de revoluţionarii ce ocupaseră o bună parte din ţară şi nici de autorităţile austriace. Nu se voia ca poporul să comunice în mod liber cu conducătorii lui firesti. De aceea aproape toate comunicările, proclamaţiile şi chemările noastre ne-au rămas scrise la mână şi multiplicate de hărnicia canceliştilor din Târgu Mureş, a studenţilor din Blaj şi Sibiu. Bine spunea Danile Roth (Vezi: „Despre Uniune", versiune românească, trad. de Septimiu, Sibiu 1895, pag. 54), confraţilor săi saşi aplecaţi spre „Uniune cu Ungaria", în 1848:

„Credeţi voi că în uniune cu Ungaria veţi avea măcar libertatea deplină a presei ? O, voi credulilor ! Da, binefacerile libertăţii presei le vor reclama Maghiarii pentru ei în măsură deplină, iar voi veţi simţi durerea sbiciuirei ei ! Când voi, revoltaţi şi indignaţi, veţi pune mâna pe condei pentru a vă apăra drepturile şi a respinge nedreptăţile şi batjocura, sau când veţi trage înaintea forului publicităţii volniciile şi transgresiunile Maghiarilor, ATUNCI VEŢI FI PERSECUTAŢI CU ACUZARI ŞI CURŢI CU JURAŢI UNGUREŞTI, CU CONDAMNARI, AMENZI ŞI TEMNIŢE. Aţi uitat deja timpul, nu de mult trecut, de ruşine şi umilire ? De mult există în Ardeal libertatea presei — pentru Maghiari, — pe când Saşii au rămas supuşi celei mai ruşinoase cenzuri. Cine a împiedicat presa maghiară să insulte naţiunea săsească în chipul cel mai revoltător, să o batjocorească şi să agite Naţiunea Română contra ei? Iar nouă nu ne-a fost permis nici măcar să ne apărăm. Cenzorii ziarelor ungureşti sunt unguri, iar la Sibiu tot un ungur de naţionalitate, şi unitar de confesiune, un subaltern al guvernului regal, ţine foarfeca cenzurii, pe când în Braşov este cenzor un fanatic preot catolic, tot ungur de naţionalitate, peste ziarele germane ale naţiunii noastre evanghelice. Şi cu toate acestea Saşii şi Maghiarii sunt egali în-

dreptăţiţi şi legea în vigoare despre cenzură este aceeaş pentru Maghiari şi pentru Saşi. Dar astfel au înţeles Maghiarii totdeauna egalitatea de drepturi în privinţa cenzurii şi a tuturor celorlalte chestiuni constituţionale şi astfel o vor înţelege în veci. Ei nici când nu se pot lepăda de sentimentul de drept al leului. Credeţi că în viitor se vor schimba? Vă înşelaţi! Nici un corb nu s'a făcut alb peste noapte!"

Cu toată teroarea ungurească, gazetarii români au fost la datorie. Alexandru Lapedatu putea să scrie, mai târziu, în 1870, cu deplină cunoştinţă (Vezi: I. Matei: I. Al. Lapedatu, Cluj 1935, Bibl. ziaristică) că: „Ziariştii au contribuit foarte mult la educaţia tuturor Românilor. Ei, între cele mai critice împrejurări, sub mâna de fier a cenzurei şi a regulamentelor organice, s'au făcut luntre şi punte ca să ducă lumină până prin bordeie. Fără să facă multă politică pe faţă, totuşi au isbutit a da naştere unei opiniuni publice, care s'a manifestat cu atâta tărie pe teatrul evenimentelor dela 1848".

In tot timpul erei absolutiste care s'a instaurat după înăbuşirea răscoalei din 1848 din Transilvania, cenzura şi în general toate restricţiile contra tiparului, au fost nu numai menţinute, dar întărite şi înmulţite. Ziarele româneşti — susţinea mai târziu C. Diaconovich — „numai cât au vegetat, ca sub orice regim de acest fel". Pentru orice abatere, oricât de mică, se da aşa numitul Verwarnung (avertisment) „după exemplul lui Napoleon al III-lea", iar după a treia „dojană" era suprimat pe timp nelimitat de către primar, prefect ori ministru.

Pentru Ungaria regimul presei era reglementat de legea XVIII, din 1848, în care era imprimat spiritul liberal revoluţionar al vremii în care a apărut. In Transilvania, în schimb, era în vigoare Patenta imperială din 27 Mai 1852, când această provincie era supusă Casei de Habsburg. Acest decret a fost dat într'o epocă de absolutism după ce mişcările revoluţionare maghiare fuseseră potolite.

In legea maghiară a presei din 1848 era înscris în art. I principiul că „oricine îşi poate exprima şi răspândi liber ideile pe calea presei". Un atare text lipsea, se înţelege, din legea 1852.

Mai mult chiar; conform acesteia răspunderea pentru delictele de presă era solidară: a autorului articolului, a redactorului şi a editorului (V. Gionea: Procesele politice de presă ale Românilor din Transilvania, Brasov, 1944, pag. 31). Separat de aceasta şi ziarul putea fi supus la amendă, care se detrăgea din cauţiune. In ipoteza în care cauţiunea se epuiza şi nu era reînoită în trei zile, publicaţia înceta de drept să mai apară. C'o astfel de lege a presei nu e de mirare că aproape toţi gazetarii români şi-au făcut stagiul în temniţele maghiare.

In „Chestiunea română în Transilvania şi Ungaria — replica

junimii academice române" (Graz, 1892, ed. II, pag. 97) se precizează că legea absolutistă din 27 Maiu 1852 se menţinea exclusiv pe seama Românilor. Dovadă e că până în 1892, la data redactării „Replicei" - nici un singur publicist maghiar nu a fost urmărit pe baza acelei Patente, „pe când publiciştii români, dar numai dela restabilirea constituţiunei maghiare, în numeroase rânduri au fost certaţi cu dânsa"

„Singurul avantaj ce-l aveau Românii până la un timp, era că introducându-se Curţile cu Juraţi ca judecătorii de presă, teritoriul Tribunalelor din Transilvania de Sud s'a arondat sub Curtea cu Juraţi din Sibiu. In acest vechi oraş săsesc majoritatea locuitorilor şi prin urmare şi a juraţilor era germană, iar restul români şi maghiari, aşa că ziariştii puşi sub acusă la Curtea cu Juraţi de acolo erau cel puţin judecaţi de concetăţenii lor nemijlociţi, cari în mare parte aparţineau şi ei naţionalităţilor nemaghiare şi erau feriţi de şovinismul modern al societăţii maghiare. De altă parte, Românii având cele mai bine populate şi mai culte centre în sudul Transilvaniei, în special la Sibiu şi la Braşov, unde apar cele mai multe organe de publicitate româneşti, şi Curtea cu Juraţi din Sibiu se putea considera drept un Tribunal de presă al Românilor. Incă de pe la începutul anului 1880 ba chiar şi prin anul 1870 Guvernele maghiare au încercat a suprima vocea presei române din Transilvania prin procese de presă, însă, deşi au menţinut această lege excepţională, nu au isbutit, căci juraţii Sibiului, cari nu puteau vedea crimă în afirmarea naţionalităţii române a acuzaţilor, iar altă vină nu li se putea dovedi acestora, de regulă îi achitau, în cele mai multe cazuri în unanimitate. Astfel au fost achitaţi redactorii: G. Bariţiu („Observatorul"), N. F. Negruţiu („Cărtile săteanului") etc. Sub asemenea împrejurări, Guvernele maghiare au trebuit să se mulţumească cu reglementarea foilor române ce apăreau în circumscripţiunea Curţilor cu Juraţi din Ungaria proprie, unde au şi fost condamnaţi în mai multe rânduri redactorii foilor „Federaţiunea" şi „Albina", cari apăreau în Budapesta Nu mult s'au putut susţine aceste foi în capitala „civilizaţiunei maghiare" căci strivite de procese şi de cheltueli împreunate cu acestea, au trebuit să înceteze".

Pe baza Patentei din 1852, ziarele trebuiau să plătească sume mari, drept cauţie, pentru continuarea apariţiei. Astfel erau suprimate.

Privind cauţia ce trebuia să o depună „Gazeta Transilvaniei", pentru continuarea apariţiei în timpul absolutismului, Baronul Ladislau Pop scria din Viena în 1861 lui Iacob Mureşianu:

„Ce se tine de Gazetă, în privinţa aceasta, trebuie să faci paşi la Guvern, aici nu ai de a face nimica. Era bine să ştii că ce face Siebenburger Bote. Atâta-ţi pot scrie că acesta a cerut de aici să-l facă oficial; s'a trimis la Guvern spre de-

terminarea cauţiei, însă nu ştiu ce a făcut. Eu cuget că având data autorizaţiei pentru Gazetă, nu e nicio îndoială că o poţi continua până ce nu o opreşte Guvernul. Însă spre mai mare securitate ca nu cumva să trebuiască să staţi pe loc ar fi bine să te adresezi către Guvern în modul următor:

„Pentru Gazetă (şi Foaie) nu am pus cauţiune până acuma. Acuma însă ar trebui, după legea presei, să depun cauţiune; neştiind însă că mai are putere legea presei austriace în Transilvania ori ba, şi prin urmare că trebue să depun eu cauţiune sau ba, apoi unde, la ce cassă şi câtă cauţiune să depun, mă rog de Guvern ca să-mi dee amăsuratele invitaţiuni etc. etc. Dreptul de a continua eşirea să nu-l pui la îndoială!

„După cum sună Decretul lui Wohlgemuth, cuget că de Gött lesne poţi să te deslegi; bine ar fi când ai putea avea tipografia proprie". (Vezi: „Scrisori vechi", publ. de Axente Banciu, Sibiu, 1928, pag. 8).

Incercând descătuşarea de sub asprimea regimului impus presei, gazetarii români ardeleni se ocupau necontenit, în articole lungi, despre importanţa ziaristicei. Astfel în 1854 Andrei Mureşianu scrie o serie de 3 articole publicate în „Telegraful Român", abia înfiinţat, despre „Măestria tiparului" (Vezi: Tel. Rom. Nr. 9697 şi 98/1854), în cari spunea între altele: „Libertăţii tiparului nu i se poate pune vre-o ţărmuire volnică în cale. Libertatea tiparului este calea cea adevărată care fericeşte atât pe popoare cât şi pe cei însărcinaţi cu conducerea politică a acelora".

Regimul însă continua cu aceiaşi îndârjire persecuţia scrisului prin diferite ordonanţe, dintre cari spicuim:

Prin ordonanţa Nr. 56 a Ministerului de interne din 25 Ianuarie 1852 se spune că dispoziţiunea Nr. 66 din 1 Nov. 1838 a tarifului portului, privind importul mărfurilor în imperiul austriac, „cumcă cărţile judeeşti şi ebraice (sic!) de rugăciune şi religioase tipărite în alte state sânt prohibite de a se importa şi cumcă aceste cărţi, ca şi cele sârbeşti şi româneşti, numai cu permisiune se pot aduce din alte state", — în urma rescriptului împărătesc din 6 Nov. 1851, va rămâne şi de acum înainte în vigoare. Prin urmare, memoratele cărţi în tot cuprinsul imperiului austriac se vor putea importa din alte state numai pe lângă concesiune, scoasă mai înainte dela respectivele guverne şi presidii ale terilor". Asemenea şi pentru ziare.

Prin ordinul Ministerului de interne Nr. 72 din 28 Iunie 1851 se dispune ca publicaţiunile oficiale ale judecătoriilor şi altor autorităţi împărăteşti cari „trebuiesc a se susterne gratis în foile oficiale ale gazetelor din ţările de coroană, nu numai la imposarea lor, ci şi la distribuirea lor către redactoarele gazetelor vor fi scutite de port. Insă trimisiunile acestea vor fi sub sigil oficial şi pe adresă se va numi autoritatea trimitentă şi se va însemna: publicaciune officiale".

Principele Carol Schwarzenberg, guvernatorul militar al Transilvaniei dădea în 31 Decembrie 1852 o ordonanţă prin care se spunea:

„Prin noua împărţire a districtului Sibiu şi a cercului Bistriţei ce s'a întreprins în urma prea înaltei hotărîri din 27 Octombrie 1852 şi a unsului d-lui Ministru de Interne dela 30 Octombrie 1852 Nr. 6130, ordonanţa de aici, dela 10 Septembrie 1852 Nr. 5786 privitoare la competinţa diregătoriilor în trebile tiparului, după înţelesul paragrafului 42 al Regulamentului de tipar din 26 Mai 1852 se schimbă întru atâta că competinţa ce s'a fost dat prin aceea în trebile tiparului magistraţilor şi oficialilor de scaune ce funcţionau ca oficii de cercuri din 1 Ianuarie 1853, ziua începerii activităţii oficioase a nou aşezatelor oficii cesaro-regeşti de cercuri, are să încete şi să treacă la aceste din urmă, astfel ca pertractaţiile oficioase în trebile tiparului, adică procesura, decisiunea şi executarea sentinţei penale pentru transgresiunile paragrafului 2 până inclusiv 32 şi regulamentului de tipar în toată Transilvania, afară de cetăţile şi cercurile politice Sibiul, Braşovul şi Clujul în al căror cercuri pertractările de care e vorba compet respectivelor direcţiuni Cesaro-regeşti de poliţie — sunt asemnate oficiilor cesaro-regeşti de cercuri, astfel încât şi în toate cetăţile acelea unde se află magistrate subordonate direct comandanţilor militari de district aceste diregătorii comunale rămân subordonate respectivelor oficii Cesaro-regeşti de cercuri şi excise cu totul dela pertractările în trebile de tipar".

III

După absolutism se credea că censura presei din Transilvania va fi ridicată, asta cu atât mai mult cu cât se susținea — și cu bună dreptate — că ea n'a fost introdusă prin vreo lege constituțională, ci prin decrete și ordonanțe, „absolutistice". „Dar nu! — subliniază dr. G. Diaconovich în biografia lui Barițiu, apărută în 1892, pag. 19 —; feudalii unguri și patricienii conservatori ai sașilor rămaseseră de ideile veacului, fiind chiar mult mai cerbicoși dincât să lase ceva din ce apucaseră ei din alte timpuri. Directorul poliției Iosif Trasusch care era și cenzor susținea cenzura cu ambele mâini".

Dealtfel după 1870 începe perioada grea a luptelor de afirmare românească. Presa ardeleană, îmbogățită prin câteva gazete de largă respirație națională, încerca în tot felul să dărâme restricțiile impuse. Câteva decenii cenzura a fost ridicată, în locul ei ivindu-se însă amenințătoare paragrafele codului penal ce prevedeau pedepse aspre pentru delictele de presă, amenințarea „temnițelor de stat" pentru mânuitorii condeiului fiind tot mai puternică. Zeci de gazetari au ispășit după gratii credința lor în demnitatea și viitorul Neamului ce nu se voiau strivite. E cel mai frumos capitol al ziaristicei ardelene.

In preajma Memorandului gazetele noastre sunt arse în piețele publice în mijlocul unor manifestații de nemaipomenită ostilitate față de Neamul crescut în legea Sarmisegetuzei. „Tribunalul fanaticilor ne declară eretici — scria „Gazeta Transilvaniei" în 20 Mai 1884 — ne afurisește și ne condamnă la moarte prin ardere. O astfel de sentință a fost executată și zilele trecute la Cluj de studențimea universitară. Arderea înseamnă nimicire. Ceeace nu se poate nimici nici prin venin, nici prin fier, se distruge prin foc. Gazeta a fost arsă pentrucă a rămas credincioasă Neamului Românesc și pentrucă nicidecum nu voiește a trece la legea ungurească..."

Memorandul se ocupa pe larg de situația presei ardelene de atunci. Pornindu-se dela constatarea că guvernul din Budapesta încearcă să înăbușe pe orice cale glasul Românilor, se

-(CU PREA'NALTĂ VOE.)

GAZETA
DE
TRANSILVANIA.

БРАШОВ Nro. 1. 12. Мартіе 1838.

Прецȣл прєнȣмераціі дінпреȣнъ кȣ Фоаеа літераръ есте пѫнъ ла 1. Іȣліе 2 Фл. к. м. іар' кȣ поста 2 Фл. 24. кр. к. м.

ТРАНСІЛВАНІА.

Брашов 22. Март. Ꙟнтр'о четате аша маре, кȣм есте а ноастръ, фȣсеръм ліпсіці ꙟнтр'ъста ан де петрекъріі театрале. — Дар' че кȣкȣріе, кѫнд възȣръм дін ноȣ театрȣл дескіс ші о соцієтате де Ділетанці адȣнатъ дін Жȣнії ші дін Фрȣмоаселе челе алесе але четъції жȣкѫнд кȣ ꙟндемънаре вредникъ де тоатъ лаȣда!

Ꙟнълціа Са К. К. апостолеаска Мъріре саȣ ꙟндȣрат прін преа'налта са хотъръре дін 20. Февр. а. к. пе Домнȣл Сȣперінтендентȣл релиції реформате дін Трансілваніа Іоан Ꙟнтал дін деосебітъ граціе ал дърȣі кȣ кърції нобілітаре.

Фъгъраш 18. Март. Астъзі пела 8 чеасȣрі неаȣ ꙟнтімпінат ꙟн орашȣл ностpȣ о ꙟнтѫмпларе ꙟнфрікошатъ де фок, прін каре пе лѫнгъ кѫтева касе че съ топіръ, саȣ фъкȣт ші треі прȣнчі жъртфа флакърілор.

ȢНГАРІА.

Бȣда 9. Март. Ꙟнфрікошата ꙟнтѫмпларе, че о ашепта лъкȣіторії дін каселе де пе лѫнгъ Дȣнъре сосі. Ла 6. а лȣнії ачестіа єші Дȣнъреа дін църъмȣріле сале де кътръ Бȣда, ші крескѫнд възѫнд кȣ окії, ꙟнȣндъ ȣліціле жȣр ꙟмпрежȣр. Мȣлте фамілії требȣіръ съ'ші пъръсаскъ лъкашȣріле сале ші съ се мȣте ꙟн алтеле маі сігȣре. Пе ȣліці ші ꙟн піаца дела Бȣда веке ȣмблъ лъкȣіторії кȣ лȣнтріле. Астъзі ръсȣфлъ непъстȣіції маі ȣшор; пентрȣ къ ꙟн ноаптеа трекȣтъ ꙟнчепȣ съ скадъ ȣнфлареа Дȣнърії ші ісбіреа слоілор слъбеще. Аша есте нъдежде кȣмкъ песте пȣцін вомȣ скъпа де ачест неказ.

СПАНІА.

Ꙟнщііінцъріле де бірȣінцъ а Реџентеі Ісабелеі ꙟмпротіва Претендентȣлȣі де трон Дон Карлос съ ꙟмȣлцеаскȣ. Ла 19. Февр. Џенералȣл Флінтер рісіпі де тот офіріле карлістіче командате де Тара, прінзѫнд 1600 ші оморѫнд 200 дін тръншії. Дон Басіліо (ȣн попъ фъкȣт џенерал ꙟн партеа лȣі Дон Карлос.) Ꙟнкъ аȣ сȣферіт о пердере крȣнтъ. Џенералȣл Нарваец аȣ трімис пе Бріґадірȣл Маццаредо ла Мадрід, ка съ ꙟнщііінцезе пе Гȣвернȣ, кȣмкъ дѫнсȣл пѫнъ ꙟн прімъваръ ва маі пȣне ꙟн пічоаре 12,000 де педестраші ші 1500 кълъраші, декȣмва гȣвернȣл съ ва ꙟнвоі ла ȣнеле сфатȣрі каре ле ва да ел.

Ꙟн Кортес *) дін 14. Февр. ла Мадріа саȣ фъкȣт чеа маі маре търбȣраре, каре ꙟнтре алте мȣлте аȣ аръта че фелїȣ де сімтіменте ші планȣрі адȣчеръ апъръторії капіталеі Спаніеі ꙟн міжлокȣл адȣнърії націонале. Поате фі нерȣшінаре маі неаȣзітъ, декѫт а ꙟнтърі, кȣмкъ Міністерїȣл лор н'аȣ вътъмат конститȣціа патріеі, каре кȣпрінсъ аверіле ачелора че фȣџіръ дінаінтеа ȣчігъторілор; каре ісгоні (сȣргіȣні) невіноваці, маі наінте де че ар фі фост ꙟнпȣтерніціт ла ачеа де врео леџе, каре депȣтаціїле провінціале ле аȣ топіт ꙟнтр'ȣна кȣ ісȣнтеле революціонаре, каре пȣсъ о комісіе, ка съ капете ꙟнщііінцърі таініче деспре пъреріле політічещі а персоанелор де жȣдеце, ші дела 16. Аȣг. 1836 пѫнъ ла 18. Аȣгȣст 1837 фъкȣ съ трагъ тоате статȣріле сȣбт чеа маі неаȣзіт деспотісм? Нерȣшінареа ші обръзнічіа есте

*) Аша съ кіамъ адȣнареа обштеаскъ де аколо.

Primul număr al „Gazetei Transilvaniei" apărut la 12 Martie 1838.

arată că Legea nouă a presei din 1881 a fost croită anume în vederea acestui scop.

După instaurarea perioadei constituţionale, pentru Transilvania s'a elaborat în 1881 o nouă lege a presei care, în principiile sale esenţiale, nu era deosebită de cea din 1848, cu deosebirea că responsabilitatea pentru delictele de presă era mai mare. Se înserase în lege un sistem mixt al despăgubirii şi responsabilităţii, în care răspunderea era gradată în raport cu legile publice.

Contra acestei legi s'a ridicat Partidul Naţional care şi-a aşternut nemulţumirile în termeni tari în Memorandum-ul înaintat împăratului:

„Deoarece în Transilvania Românii sunt în majoritate precumpănitoare — se spunea textual în Memorand—, guvernul a ţinut să aibă pentru Transilvania o mai liberă dispunere în ceeace priveşte presa, pentruca să poată înăbuşi cu mai multă înlesnire exprimarea convingerilor.

„Transilvania are dar nu numai o deosebită lege electorală, ci totodată şi o deosebită lege de presă, mai aspră şi contrară liberalismului.

„Prin această lege guvernul a dat procurorilor putere discreţionară de a urmări fără de nici un rizic presa română şi de a reprima orişice exprimare a convingerilor neîmpărtăşite de guvern.

„Pentruca să fie sigur în toate imprejurările de succes, guvernul şi-a rezervat să compună juriile prin ordonanţe ministeriale în oraşe cu poporaţiune maghiară. Astfel juriul din Sibiu, care nu se simţise îndemnat a pronunţa verdictele dorite de guvern, a fost disolvat şi s'au constituit jurii la Cluj şi la Mureş-Oşorheiu, unde juraţii sunt maghiari şi astfel, faţă cu ziarele române, judecători în propria lor cauză.

„Pe când dar în tot decursul celor 25 de ani de guvernare constituţională un singur ziar politic maghiar n'a fost tras la răspundere pentru combaterea guvernului ori pentru turburarea bunei înţelegeri între popoarele conlocuitoare, deşi ziarele maghiare sunt zilnic pline de cele mai violente atacuri, ziarele române în decursul aceluiaş timp au fost mereu trase înaintea juriului care n'a lipsit a pronunţa verdictul de condamnare. Astfel ziarele româneşti „Federaţiunea", „Albina", „Observatorul", „Gazeta Transilvaniei", „Tribuna", „Romänische Revue", au fost trase în judecată şi condamnate fie pentrucă au desaprobat procedeuri ilegale, fie pentrucă au reprodus şi combătut articole nepatriotice din ziare maghiare. Ba i s'a făcut proces de presă până chiar şi unei persoane apărate prin imunitatea de deputat, pentru un manifest către alegătorii săi, care nu conţinea decât cea mai fidelă exprimare a îngrijirilor patriotice împărtăşite de toţi Românii.

„Intr'un singur an, s'au pertractat 7 deosebite procese contra

ziarelor române şi autorii ori redactorii au fost osândiţi la pedepse grele pentrucă au avut curajul civic de a exprima convingerile Românilor în ceeace priveşte grava situaţiune a ţării.

„Pentru reproducerea şi desaprobarea unui articol, prin care un ziar maghiar propagă cultul kossuth-ist, un redactor al „Tribunei" a fost condamnat la un an de zile închisoare şi ziarul la amendă grea. Alt redactor al aceluiaş ziar a fost condamnat la aceiaşi pedeapsă pentru exprimarea aderării la manifestul deputatului Traian Doda, general c. r. în pensiune. Generalul Doda, el însuşi, a fost condamnat pentru acelaşi manifest la închisoare de doi ani, precum şi la o mare amendă de bani, şi numai graţia Prea Inaltă a Majestăţii Voastre a scutit de prigoniri pe bătrânul încărunţit în merite pentru Patrie şi Tron.

„Prigonirile însă n'au putut să-i oprească pe Români de a-şi face datoria patriotică şi astfel în anul 1890 a urmat o nouă serie de procese de presă, pornite contra ziarelor române. De astă dată mai mulţi ziarişti români au fost condamnaţi, între cari un corespondent al „Tribunei" chiar la închisoare de un an şi jumătate, pentrucă a desaprobat cultul kossuth-ist al ziarelor maghiare.

„Şi la nicio ocaziune nu s'a manifestat, ca în aceste procese de presă, tendinţa de a preface statul poliglot ungar într'unul naţional maghiar. Procurorii regeşti, chemaţi a interveni pentru respectarea legilor, nu s'au sfiit a cere ca juraţii să nu-şi formeze convingerea după cele zise în articolii înciminaţi, ci să cetească printre rânduri, ori să nu judece conform dreptăţii şi după legile în vigoare, ci potrivit cu sentimentele lor de adevăraţi maghiari.

„Ba în faţa tribunalului regesc din Cluj, în faţa juriului de presă, în faţa unui numeros public, procurorul regesc a adresat acuzatului apostrofa că devotamentul către persoana Monarchului nu e încă patriotism, şi a insultat în cei mai nevrednici termeni glorioasa decoraţie acordată de Majestatea Voastră grănicerilor dela Năsăud: „Für standhaftes Ausharren in der beschworenen Treue 1848-1849", declarând că faptele prin care Românii au meritat acea decoraţiune, sunt o neştearsă pată de ruşine pentru Poporul Român.

„In Ungaria de astăzi, Majestatea Voastră, păstrarea tradiţiunilor noastre dinastice, alipirea către monarchie şi iubirea de Neam, sunt crime politice reprimate cu asprime, şi nimic mai mult ca procesele de presă înaintate contra ziarelor române nu dovedeşte că guvernul a ştiut totdeauna şi ştie şi astăzi cât de generală şi de adâncă e nemulţumirea Românilor, dar n'a voit să ţie seamă de ea, n'a ţinut să restabilească pacea şi buna înţelegere, ci a crezut că este bine şi potrivit cu interesele de rassă ale poporului maghiar, ca să facă toate opintirile spre a nu lăsa să se manifeste nemulţumirea", —

se închee capitolul din Memorand privitor la situaţia presei româneşti deatunci.

Pentru a evidenţia, fugar, persecuţiile strâne contra gazetarilor români ardeleni, amintim că redactorii „Tribunei" au fost condamnati în timp de 10 ani (1893-1903) la 40.656 coroane amendă şi 17 ani temniţă. In timpul guvernului coaliţionist din 1906 din Buda-Pesta, cartea Die Freiheit in Ungarn arată că în timp de 2 ani (1906-8), conducătorii Românilor, gazetarii ardeleni au fost osândiţi la 124 ani, 6 luni şi 24 zile temniţă de stat şi 200.000 coroane amendă.

IV

Impresionante şi pline de bogate date istorice asupra luptei presei ardelene sunt şi desvăluirile făcute de studenţimea română prin „Replica junimii academice“ din 1892. Citătm:

„Din anul 1884 datează hotărîrea Guvernului Tisza de a strivi cu tot preţul şi presa română din Transilvania, precum a făcut cu cea din Ungaria. Inceputul s'a făcut cu două procese de presă intentate ziarelor sibiene „Observatorul" şi „Tribuna". Cel dintâi s'a pertractat la 3 Decemvrie 1884, iar al doilea la 3 Februarie 1885 înaintea juraţilor din Sibiu. Este caracteristic pe ce substrat s'au făcut aceste procese: „Observatorul" scrisese un articol în care înregistra svonul că Guvernul ar fi interzis ţinerea congresului bisericesc ortodox din Ungaria şi Transilvania din cauza coincidenţei lui cu aniversarea a o sută ani dela revoluţia lui Horia din 1784, şi se plângea cu tot dreptul contra acestei volnicii neîntemeiate a stăpânirei.

„In „Tribuna“, de altă parte s'a publicat un articol în care din incidentul unei desbateri criminale la tribunalul din Sibiu, se arăta ilegalitatea şi neajunsul că deşi acuzaţii au fost germani, întreaga desbatere a decurs în ungureşte, într'o limbă neînţeleasă atât acuzaţilor cât şi publicului din localitate. Natural că în aceste articole juraţii saşi nu au putut afla crima imputată a „agitaţiunii contra statului“ şi astfel acuzaţii G. Bariţiu, redactorul „Observatorului“, şi Cornel Pop Păcurar, ca redactor responsabil, şi Ioan Slavici, ca autor al articolului incriminat din „Tribuna", au fost achitaţi.

„Indată după aceasta, s'a pus opinia publică maghiară în mişcare contra Curţii de Juraţi din Sibiu. Foile maghiare şi maghiaroane au început o agitaţie nemai pomenită. „Nemzet“, primul organ guvernamental, scrie numaidecât a doua zi după desbaterea ultimului proces, la 4 Februarie 1885, că juraţii sibieni au demonstrat contra

Statului. „Pesti Hirlap“ a aflat că „onoarea națiunii maghiare, integritatea statului maghiar, sunt lucruri fără stăpâni, cari stau afară din lege“. In acelaș ton au scris și „Pester Lloyd“, „Kolosvary Közlöny“, „Egyetertes“, etc. Tot la 4 Februarie 1885, guvernul a fost interpelat în parlament de deputatul săcui Blasiu Orbán, printr'un discurs garnisit de invective și eșiri violente la adresa Românilor și sașilor, numindu-i „șerpi șuerători și vipere încălzite la sânul nostru“, cerând să șteargă Curtea cu Jurați din Sibiu.

„In urma acestor agitații, Curtea a și fost desființată prin ordinul Minist. Just. Nr. 31.842, din 1 August 1885.

„Nu se poate descrie strigătul de bucurie al tuturor șoviniștilor în urma acestei vădite brutalități a guvernului față de presa română. Căci ce însemnează pentru aceasta casarea Curții cu Jurați din Sibiu? Insemnează că presa română de atunci încoace este scoasă de sub instituția Curții cu Jurați. In adevăr, prin ordonanța ministerială mai sus citată peste circumscripția fostei Curți cu Jurați din Sibiu s'a extins circumscripția celei din Cluj, care a devenit unica instanță de presă pentru întreaga publicistică română din Transilvania, reședința faimosului „Kulturegylet“ și a unei societăți cu desăvârșire fanatică de o presă rabulistă și plină de ură față cu tot ce este românesc. Juriții din Cluj pentru presa română nu mai erau judecători căci le lipsea cu desăvârșire calitatea de căpetenie a judecătorului: obiectivitatea. Ei erau adversarii politici ai Românilor cari judecau după interese naționale și de partid, nu simpli cetățeni nepreocupați, cari aveau să judece după dreptate și conștiință. De atunci încoace Guvernul putea fi sigur că nu avea decât să intenteze procese ziariștilor români, iar de condamnare se îngrijeau la sigur juriții din Cluj. Aceasta a vrut-o guvernul și de aici bucuria tuturor șoviniștilor pentru desființarea Curții cu Jurați din Sibiu.

„Intențiile unei instituții se cunosc mai bine din rezultatele ce au dat. Drept aceia dovada cea mai bună despre scopul în vederea căruia a subordonat guvernul unguresc presa română Curții cu Jurați din Cluj este isprava ce a făcut acea Curte. Din ea rezultă la evidență, că scopul guvernului a fost nimicirea presei române, care stătea în calea politicii naționale, adică a maghiarizării.

„Orice fel de proces politic era în cele din urmă un act de volnicie căci a urmări pe cineva pentru convingerile sale, era un lucru care revarsă nimbul nedreptății totdeauna asupra urmăritorului. Intr'un stat liberal procesele politice erau ceva cu totul neobișnuite, ce se putea legitima numai prin extrema necesitate impusă de cele mai înalte resoane de stat. Destul de liberal era și statul unguresc față de presa maghiară, dar cu a celorlalte naționalități, în special față cu cea românească, era tot ce se poate mai intolerant. Iată ce ziceau chiar sașii: „Presa maghiară și — cu satisfacție recunoaște — cea germano-săsească — se bucură în Ungaria de cea mai mare libertate. Dar în contra presei române procurorii unguri au întreprins de câțiva ani o veritabilă campanie. Presa maghiară și cea germană poate să scrie cele mai aspre acuzațiuni ; îndată ce însă o foaie românească își permite o critică aspră asupra tendințelor maghiare în chestiunea naționalităților, numai decât se ivește procurorul. Este aceasta drept? Este aceasta drept egal pentru toți ?“ (Kronstädter Zeitung nr. 191 din 1890).

„Și aceasta stare de lucruri nu se schimba în favoarea stăpânirii maghiare prin împrejurarea că Românii prin atitudinea lor politică și prin modul cum își împlinesc datoriile pentru patrie și stat, nu au dat cea mai mică cauză de a fi tratați precum sunt în adevăr.

„Folosindu-se de libertatea garantată de legi, foile românești au dat expresiune nemulțumirii de care sunt agitate masele poporului, au reprobat nedreptățile comise de guvern și legislație și au luptat pentru dobândirea dreptelor desiderate ale poporului. Dar au făcut acestea totdeauna, în modul cel mai leal. Prin urmare, prigonirea a fost scopul urmărit de guvern, nu dreptatea și siguranța publică. Și că în adevăr a fost și este prigonită presa română din Ungaria, prigonită în ciuda dreptății, în ciuda spiritului întregei vieți moderne, arată datele ce urmează :

„In 11 și 12 Mai 1886, s'au desbătut înaintea Curții cu Jurați din Cluj două procese de presă contra ziariștilor Cornel Păcuraru, în calitate de redactor responsabil, și Ioan Slavici, în calitate de director al ziarului „Tribuna“ din Sibiu. Cel dintâi, ca autor a două articole incriminate, a fost condamnat la un an închisoare executată în Năsăud, iar al doilea, ca simplu ziarist, iscălit pe foaie, la o considerabilă amendă în bani. Ne-am duce prea departe dacă am reproduce aci articole ce au servit substrat proceselor. Amintim numai atâta că ideia lor principală, cu care mai mult s'au fanatizat juriții, este că, „Țara aceasta nu este nici a maghiarilor, nici a Românilor, ci patria comună a noastră a tuturor“. Motiv destul pentru a arunca în temniță pe doi ziariști români.

„Dar mai caracteristic decât sfârșitul procesului este discursul prin care procurorul de stat a susținut acuzarea. Făcând apel la patriotismul juraților, i-a provocat să citească printre șiruri unde vor găsi la fiecare pas agitația, pentru care au fost trași în judecată acuzații! „Cetind printre rânduri" și judecând, nu după sentimentul dreptății, ci după învățăturile evanghelice panmaghiare, este lucru natural că oricare acuzat politic nemaghiar trebue să fie condamnat !

„Aceiași soartă a avut-o „Gazeta Transilvaniei" din Brașov, într'un proces de presă ce s'a desbătut la Cluj în 22 Martie 1887. Redactorii ei, dr. Aurel Mureșanu, ca redactor responsabil și Bobancu ca autor al articolului incriminat, văzând dela început dispoziția judecătoriei ce avea să-și pronunțe verdictul asupra lor ca asupra unor adversari politici, au renunțat chiar de a se mai apăra, cu atât mai mult, că la cererea d-lui Aurel Mureșanu, jurații fiind întrebați au declarat că niciunul nu știe românește, prin urmare nu pricep apărarea. Bobancu a fost condamnat la 4 luni închisoare, care le-a petrecut în Vaț.

„Tot în 1887 s'a desbătut la Curtea cu Jurați din Cluj un proces politic contra lui Ioan Slavici și Septimiu Albini, directorul și redactorul responsabil al „Tribunei" din Sibiu. Acest proces a fost intentat de către faimosul „Kulturegylet" din Cluj, sub pretextul de insultă a prezidentului filialei din Mediaș. Însuși secretarul general al „Kulturegylet" din Cluj a susținut acuzarea! Albini a fost condamnat la 8 zile închisoare, și amândoi la amendă în bani, între aplauzele generale ale publicului maghiar. Jurații din Cluj condamnă pe oricine pentru orice, numai Român să fie !

„La 24 Aprilie 1888 s'a desbătut un nou proces de presă contra „Tribunei". De astădată, acuzat era numai Ioan Slavici pentru un articol în care parafrazase un apel pe care generalul Traian Doda l-a adresat alegătorilor din cercul Caransebeșului în calitate de deputat ales al lor. După cum vom vedea mai jos, pentru acest apel s'a făcut proces de presă și generalului, în ciuda dreptului de imunitate al deputatului. Trebuia deci tras în judecată și Slavici care și-a însușit și a răspândit ideile generalului. El a fost condamnat la un an închisoare, suferită în temnița din Vaț, și 400 fl. amendă în bani.

„Trecem peste alte procese mai mărunte desbătute la Curtea cu Jurați din Cluj contra ziariștilor români în cari aceștia, cu o singură excepție, au fost condamnați pentru delicte, acuzați fiind de diferiți oameni de al gu-

Redacția și Administrația „Gazetei Transilvaniei, în 1885

Iacob Mureșianu — *Aurel Mureșianu și sora sa Sevastița* — *St. Bobancu, redactor* — *C. Flustureanu administrator Vânzătorul de ziare*

Tipografia „Gazetei Transilvaniei", 1900

vernului, și ajungem la anul 1890. In acest an au ajuns două procese mari la desbatere. Unul contra „Gazetei Transilvania“ din Brașov, iar celălalt contra „Tribunei“ din Sibiu.

„In cel dintâi, autorul articolului, Traian H. Popp, a fost osândit la un an închisoare, ispășită în temnița din Seghedin, iar directorul, dr. Mureșanu, la 6 săptămâni temniță ordinară executată la Cluj, precum și amândoi la considerabile amenzi în bani. Crima lor a fost „agitațiunea“ cel dintâi scriind, iar al doilea publicând, o notiță în care au exprimat tot ideia că Ungaria nu este numai a maghiarilor și că sunt uzurpatori cei ce o reclamă numai pentru sine.

„Cel mai celebru proces de presă politică a fost cel intestat „Tribunei“ și desbătut la 11 Septembrie 1890:

Preotul ION MACAVEI publică în nr. 50 și 51 din 1890 al ziarului „Tribuna“ un articol: „Tisza și Kossuth“ scoțând în relief motivele pentru care acești doi oameni politici ai Ungariei au căzut. „Aproape un pătrar de secol compatrioții noștri maghiari ne-au chinuit politicește. Exluși am fost din parlamentul țării, excluși din justiție și din administrație. Torturați am fost în toate locurile din partea unor oameni cari nu erau vrednici ca să-și ridice glasul în contra Neamului nostru. Iar capul tuturor acestora era ministrul Tisza, care a născuit ca pe această cale să ne facă maghiari. Pe când dară Kossuth s'a folosit de foc și de furci, pe atunci Tisza s'a folosit de forța publică intelectuală. După cum Kossuth prin vărsare de sânge a sădit neînțelegeri între naționalitățile din Ungaria, chiar așa și Tisza prin politica sa de desnaționalizare a potențat ura și înverșunarea dintre naționalități“. In al doilea articol. „Ei sau noi“ preotul Macavei arată că Românii au ajuns la marginile răbdării din cauza „zorului de desnaționalizare“ pe care-l manifestă Ungurii. „Ungurii fac deosebire între națiunea maghiară și celelalte naționalități, cea dintâi fiind privilegiată, iar celelalte tolerate cu toate că pământul pe care locuim este pământ românesc. Europa și numai Europa va fi chemată cândva să deslege viitorul acestei patrii. Europa va avea să se pronunțe asupra dreptului public: „Ei sau noi“.

(După 28 ani, profețiile preotului Ion Macavei aveau să se împlinească, dar el a trebuit să stea în închisoare pentru aceste articole un an și jumătate. Acolo s'a îmbolnăvit și în curând a închis ochii. (Dr. Gionea, op. cit. p. 11). Inchișoarea a fost ispășită în temnița din Seghedin, iar Septimiu Albini, în calitate de redactor responsabil, pentru publicarea articolelor respective, a căpătat 6 luni temniță ordinară, care le-a ispășit în temnița tribunalului din Sibiu).

„Acestea sunt rezultatele permutării Curții cu Juați de la Sibiu la Cluj.

„In acest timp însă și Curțile cu Juați din Arad și Budapesta și-au avut partea lor la persecutarea ziariștilor români. Și la aceste Curți cu Juați s'au desbătut mai multe procese de presă pentru delictul de agitare, sfârșindu-se, se înțelege, toate cu condamnarea acuzaților.

„Cel mai celebru dintre toate, este procesul generalului pensionat Traian Doda din Caransebeș. Fiind ales deputat al acestui cerc electoral, a publicat la 14 Octombrie 1887 un manifest către alegătorii săi, în care le face cunoscut că primește mandatul, dar nu face uz de el, nu-și prezintă împuternicirea în Casa Deputaților pentru a demonstra astfel lumii că este ceva putred în patrie și că „pentru Români nu este locul în cadrul constituției ungurești.

„Pentru acest manifest deputatul ales și scutit de dreptul imunității a fost tras în judecata Curții cu Juați Arad! Lovit fiind însă între timp de un atac de apoplexie, nu s'a putut prezenta la desbaterea finală fixată la 17 Sept. 1888. Cu toate acestea, desbaterea s'a ținut în absența lui, ba nici intervențiunea apărătorului său nu a fost admisă ci verdictul s'a pronunțat numai pe baza acuzei. Ce fel de proces a fost acesta se poate vedea din următoarea frază ce o scoatem din vorbirea procurorului: „Prin verdictul de osândă, veți implini nu numai o datorie de judecător, ci și de maghiar“. Cu alte cuvinte nu e vorba numai de un delict comis contra unei legi pozitive, ci de un adversar politic care încrucișează planurile politicei de maghiarizare. Lucru natural că generalul a fost condamnat la 2 ani închiînchisoare de stat și la o enormă amendă de bani. Deci acest bărbat de stat încărunțit în merite militare și cetățenești pentru Patria și Națiunea sa, la sfârșitul vieței, a trebuit să sufere o mulțime de vecsațiuni cu interogatorii și anchete medicale până când Majestatea Sa a sistat pe calea grației urmărirea mai departe a sdrobitului în suflet și în sănătate.

„Tot la Curtea cu Juați din Arad a fost condamnat Ștefan Albu din Reșița pentru un articol publicat în „Romänissche Revue“, ce apărea atunci în Reșița, iar apoi în Wiena. Acuzatorul public a excelat și cu acel prilej prin susținerea că burulenii ca acuzatul, trebuesc stârpite din sânul patriei, fie chiar și cu forța“. Nu mai trebue să spu-

nem că și acela a fost condamnat la 300 fl. amendă și 3 luni închisoare de stat, care le-a ispășit în temnita din Vaț.

„Și în fine, pentru ca nici un ziar național român să nu rămână nelovit, s'a mai intentat un proces și ziarului „Luminătorul" din Timișoara, care publică în nr. din 5 și 12 Ianuarie 1888, sub semnătura lui Valeriu Barceanu, două articole în care scria printre altele : ...„când noi spunem adevărul, ne trimit în prinsori ; când reclamăm drepturi naționale, când susținem legea scrisă, vie și în valoare; când pretindem adevărata egală îndreptățire, sincera frățietate pentruca și noi să ne putem întrema în această țară și să putem fi spre ajutorul ei, atunci domnii și organele lor ne insultă în public, ne batjocoresc, ne trimit în alte țări, ne intitulează de răi patrioți, de agitatori, de gravitatori spre alte țări și toate acestea se întâmplă fără sfială, fără nici o teamă. Nu este nici un unic caz în țară ca guvernul nostru care cu puterea executivă ia dela noi dările, să fi tras la răspundere pe astfel de calomniatori nerușinați. Cu privire la noi nu este bunăvoință, nu-i și toate sunt în zadar".

„Valeriu Barceanu pentru aceste articole de presă în care se plângea în contra unor calomniatori ai Neamului Românesc și atrăgea atenția guvernului să ia măsuri, suferă șase luni închisoare și 500 fl. amendă, fiind condamnat de Curtea cu Jurați din Arad.

„Scopul acestor prigoniri — scriau mai departe autorii „Republicei" de unde reproducem acestea — era și este a înăbuși cu forța orice mișcare națională, orice acțiune de resistență contra politicei de desnaționalizare.

„Remarcăm aprecierea ziarului Kronstädter Zeitung No. 191 din 1890, din Brașov, care scrie: „In procesul ce s'a desbătut acum (contra „Gazetei Transilvaniei") mai trebue considerată și acea anomalie că jurații erau judecători în cauză proprie. Căci articolul încriminat era îndreptat în contra maghiarismului iar jurații aparțineau cu toții naționalității maghiare. Insă dela oameni laici, chemați a ocupa scaunul judecătoresc, nici nu se poate aștepta ca ei să facă abstracție desăvârșită dela toate sentimentele lor personale și să nu rănească și judece decât numai și numai faptul în obictivitatea sa. Jurații trebuiau să se simtă atinși de articolul încriminat și tot ei aveau să pronunțe verdictul asupra adversarilor lor politici și naționali. Insuși procurorul a cerut ca jurații să se răsbune ca și pentru ofensa făcută maghiarismului, adică lor. Să nu se amăgească maghiarii cu credința naivă că asemenea isbuc-

FOÈ LITERARA'.

Брашов Нро 1 1838

Дела Редакціе.

I

Скрісоарea Ȣнȣï Бърбат серіос.

II.

Скрісоарea Ȣнȣï Ȣморіст.

AUREL C. POPOVICI

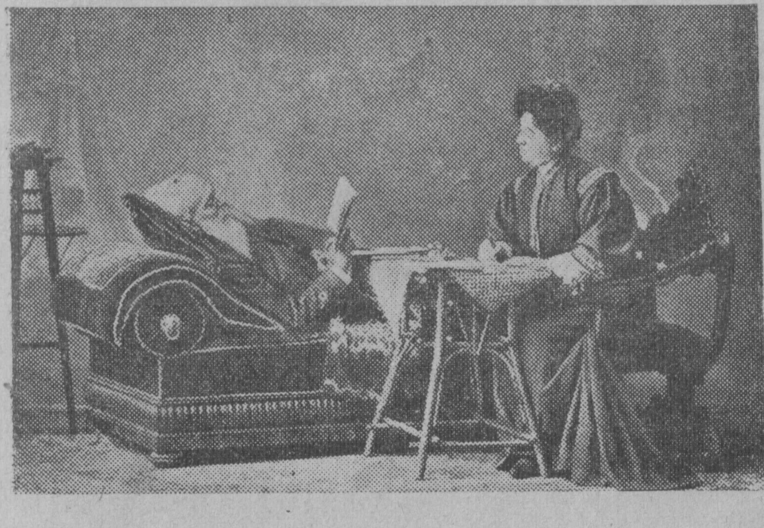

Aurel Mureșianu, suferind, dictează articolul pentru Gazetă soției sale Elena

niri ale presei reprezintă numai vederile personale ale scriitorilor de articole. Aceştia nu dau expresiunea decât vederilor şi sentimentelor întregului Popor Românesc. Intocmai aşa ca aceşti scriitori, judecă tot Poporul Românesc. Indărătul oamenilor de talia lui Mureşanu, Pop, Slavici, Bobancu, stau 3 milioane de Români.

„Şi nu numai între poporul, ci şi celelalte naţionalităţi din Ungaria sunt cuprinse de o adâncă nemulţumire faţă de politica de naţionalităţi a maghiarismului. Dar nu au maghiarii nici o pricepere pentru învăţăturile istoriei ? Nu ştiu ei, că niciodată nu s'a stins amărăciunea unui popor prin prigoniri politice ?"

...Aşa se încheie capitolul din „Replică" privind „Prigonirea publiciştilor români".

V

Nici Mihail Eminescu n'a scăpat de urmările legilor de presă ungureşti. După cum se ştie, debutul în publicistică poetul l-a făcut în Transilvania prin colaborarea la revista „Albina" din Pesta, cu articolul „O scrisoare critică", apărut în 21 Ianuarie 1870. Prin 1866 el publicase în „Federaţiunea" din Budapesta articolele semnate cu „Varro" intitulate : „Să facem un congres", „In Unire e tăria" şi „Echilibrul", pentru cari a fost citat în faţa procurorului din Pesta, după cum ne informează d. prof. I. Creţu în „Opera politică" a lui M. Eminescu, vol. I. In acele articole Eminescu cerea în Transilvania o politică activă şi nu pasivă, insistând asupra imposibilităţii împăcării între Români, Unguri şi Nemţi. Ungurii pentru el erau „poporul cel mai decăzut din Europa modernă", a căror „vanitate şi lăudăroşenie nu e decât o lungă şi scârboasă Donquijotiadă" (pag. 34).

Dar seria proceselor politice intentate gazetarilor naţionalişti continuă.

In 1/13 Noembrie 1892 se judecă procesul preotului Vasile Lucaci, care tipărise o convocare către alegătorii săi în care scria: „Acee ce a dovedit de ani întregi Poporului Românesc din Transilvania şi Ungaria, în fine, s'a săvârşit: Memorandul Naţiunii Române care conţinea gravaminele noastre dă o icoană fidelă despre situaţia nemaipomenită ce ni s'a creiat în sistemul actual de guvernare, s'a prezentat la Inaltul Tron prin ce s'a dat în domeniul publicităţii culte europene cestiunea Românilor din Transilvania şi Ungaria. Spritul, tendinţa Memorandului străluceşte cu lumină irezistibilă din însuşi contactul Memorandului aşa cum s'a distribuit între membrii Partidului Naţional".

In anul următor, 1893 guvernul ordonă să fie confiscată cartea cuprinzând Replica şi Aurel C. Popovici, bănuit ca autor al ei, este trimis în judecată cu toate că studenţi-

mea română din Cluj, Gratz, Viena și Budapesta declarase că ea a compus cartea și își asumă întreaga răspundere. In 30 August 1893 au început desbaterile în fața Curții cu Juri din Cluj. Pe banca acuzării au luat loc Eugen Brote, răspunzând ca proprietar al tipografiei din Sibiu, unde s'a tipărit „Replica", Nicolae Roman contabil al tipografiei și răspânditor al „Replicei" și Aurel Popovici autorul ei. Acuzații își aleseră câte doi avocați, dar președintele Curții îi obligă să desemneze numai câte unul.

Actul de acuzare arată că multe părți ale „Replicei" sunt de natură a aţâța partea mai ușor de sedus a Poporului Român la ură contra maghiarilor.

Acuzatul principal, Aurel Popovici, arată că actul de acuzare e întocmit pătimaș si răstălmăcește „Replica".

După rechizitoriul procurorului Ieszensky Sandor, care a durat 2 ore, și care a cerut maximum de pedeapsă, a luat cuvântul apărarea și la urmă acuzații. Aurel Popovici s'a apărat în românește, deși jurații erau toți unguri. Pentru acest motiv a fost nevoie să li se traducă apărarea în limba maghiară.

Curtea a condamnat pe Aurel Popovici la 4 ani închisoare și 500 fl. amendă, pe care însă n'a executat-o în trucât a trecut în Vechiul Regat. In schimb Nicolae Roman, osândit la un an, a ispășit pedepsa.

Procesele „Replicei" ca și al „Memorandului" au fost considerate procesele întregei Națiuni, căci toată simțirea românească a aderat în fața acuzaților. (V. Gionea, op. cit., pag. 21). Articole, adrese și scrisori din toate unghiurile Transilvaniei unde bătea o inimă de Român, declarau solidarizarea cu autorii „Replicei".

Justiția maghiară neobosită în a umple temnițele, a început să condamne pe toți aderenții și așa, rând pe rând, sunt trimiși la închisoare: Simion Bratu pentru 20 zile, Ion Munteanu și Aurel Lazăr la câte șase săptămâni, Ion Băbuțiu la 30 de zile, Gheorghe Lupu la 14 zile, Nichita Suia și Mihai Bungărzeanu la două luni, Ion Baciu, Constantin Pop, Alexe Anca, Eliseu Mureșan, Traian Deac, Teodor Moldovanu, Ion Timaru, Ion Bârseanu și Ion Mureșanu la câte trei luni.

Seria proceselor politice de presă ale Românilor din Transilvania este destul de lungă, remarcă cu bună dreptate Vasile Gionea (op. cit.). Aproape n'a fost intelectual român care să fi pus mâna pe condei, să nu fi zăcut între zidurile reci ale temnițelor maghiare.

In 16/28 Decembrie 1894 este condamnat și dr. Valeriu Braniște ca autor al câtorva articole cu caracter politic și

ca redactor al ziarului „Dreptatea" din Timișoara, la doi ani închisoare și 1300 fl. amendă.

Nu scapă nici tânărul preot de atunci Ion Lupaș, cunoscutul nostru istoric de azi. In numărul 14 din 1 Aprilie 1907 al revistei poporale a „Asociației", sub impresia răscoalelor din același an, de peste munți, scrie un articol „Toate plugurile umblă" al cărui titlu este un vers dintr'o poezie poporală :

„Toate plugurile umblă
Numai al meu șade la umbră"

Autorul plecând dela afirmația că „cei mai buni oameni sunt plugarii" arată că totuși ei devin ca fiarele atunci când ajung la capătul suferinții.

„In asemenea cazuri, sfârșește autorul, sapa și coasa și îmblăciile și uneltele dela lucru câmpului se prefac în arme în mâna plugarilor, cu sufletul plin de chinuri și de amar, în arme care ucid năpraznic, în arme prin care țăranii își apără moșia ori cearcă să dobândească și ei un drept la viață și o stăpânire dreaptă peste moșia strămoșească. Atunci blândețea de miel a Domnului se poate preface în sălbăticie de tigru". Prin actul de acuză, păr. Lupaș era denunțat de comunist întrucât „a instigat clasa plugarilor la ură împotriva clasei proprietarilor de pământ". Procesul s'a desbătut la Curtea cu Juri din Cluj în 15/23 Noembrie 1907 și acuzatul a fost condamnat la 3 luni închisoare și 200 cor.

Printre cei condamnați a fost și nemuritorul Goga. In nr. 4 al revistei „Țara noastră" din 1907 a publicat un articol „Poveste de jale", în care a arătat situația dureroasă existentă în satele ardelene năpădite de streini.

Pentru aceasta Parchetul din Cluj sub nr. 4664/1907 îl trimite în judecată pe motiv că „a provocat ură contra unei confesiuni religioase". Curtea însă n'a fost de acord cu Rechizitoriul procurorului și a achitat pe acuzat. Dar Goga a fost obligat să plătească traducerea în limba maghiară a articolului încriminat.

Un alt articol „Generația Nouă" l-a adus din nou pe banca acuzării sub cuvânt că „a agitat poporul românesc împotriva națiunii maghiare". Apărarea pe care și-a făcut-o Goga, a fost pentru el un nou prilej de afirmare a mândriei naționale și a nestrămutatelor sale convingeri:

„Domnilor Juraţi, dacă noi naționalitățile nemaghiare nu ne putem împărtăși de dreptul nostru firesc, consfințit prin lege, de a cunoaște tainele progresului omenesc pe

calea indicată de natură în școala noastră și în limba maternă, cel puțin să nu fim tulburați în lumea noastră și sentimentele noastre românești să fie neatinse. Să nu ne sbiciuiți instinctul de viață, ca să nu fim împinși în fața prăpastiei.

Eu cred că fiecare om cu judecată cumpătată și mai ales fiecare spirit modern, își va da seama că pedagogia veacului XX nu are menirea să crească ieniceri, ci se năde zuește să dea societății oameni cinstiți și suflete poleite de cultură.

Aceasta este credința mea și în acest înțeles am scris rândurile articolului „Generația Nouă". Nu numai că mă socotesc nevinovat și mă voi socoti — oricare ar fi hotărîrea dv. — dar sunt deplin pătruns de convingerea că numai în acest spirit se poate așeza pe temeiuri mai firești și mai solide viața noastră publică. Iată de ce trebuie și declar că eu voiu rămâne pe lângă această convingere, voiu urma întotdeauna cu tărie și cu toată îndărătnicia îndemnurile ei, fiind de credință că în acest chip slujesc și neamul meu și patria mea și țin totodată pas cu spiritul modern dela care aștept în viitor soluții mai norocoase în chestiunile noastre obștești".

In 2 Ianuarie 1910 Goga se pomenește arestat la Budapesta și e dus sub escortă la Cluj fiind ținut responsabil în locul redactorului D. Marcu, care murise, pentru câteva articole ce se publicase în „Țara noastră". Dacă vina nu putea fi ispășită de unul — remarcă V. Gionea — ea trecea asupra altuia fiindcă justiția maghiară nu voia cu nici un preț să abdice dela datoria ei. Și așa, Goga a trebuit să sufere o lună închisoare. Caragiale, care se găsea la Berlin și aflase cele întâmplate, îi trimetea mereu scrisori de încurajare. Intr'o bună zi a venit la Seghedin să-l vadă. „Am venit, băiete, i-a spus Caragiale, ca să văd cum o duci aici la pension. Nu ți-am spus eu să te astâmperi. Ai ? Ia ridică mâinile să văd urmele lanțurilor. Săracul de tine, uite ți-am adus niște merinde și două sticle de șampanie să le bem noi aici împreună la Kecskemêt, la „Magyar Kirlàlyi àllamfoghàz", mă rog frumos.

Ți-am spus de atâtea ori să nu te mai bați cu proștii că te răpun... Ce crezi tu, pe urma cui am suferit eu în viață ? Pe urma deșteptților ? Prostia suverană prostia e întotdeauna mai tare.

In zadar lupți frumos cu tăeturi fine de florenză, ea lovește greu cu lăstarul în moalele capului. Și în zadar risipești spirit și vervă, ea e tare ca piatra. Cum să-ți spun?

Prostul are concepția telurică a vieții. Uite așa, își înfundă ochii și urechile, își înfige capul în pământ ca struțul, ridică spatele și trec pe deasupra lui toate curentele. Nimic mai greu decât să cârmuiești proștii. Ei au un instinct de împotrivire organică. Să vezi. Mai acum vreo treizeci de ani eram revizor la Piatra Neamț. Trenuri nu găseai prin Moldova ; mergeam la inspecție călare. Avea popa o iapă murgă. Zic : — Să mi-o dai părinte, dimineață. Popa zâmbea. — Prea bucuros, domnule Iancu. Și am plecat. Cât m'a zolit iapa aceea mă ! Oricum dam din căpăstru ieșea rău. N'o puteam cârmui nici de cum. M'am întors la vreo două ceasuri tot apă... — „Părinte, cât face iapa asta ? — „Face zece galbeni", — „Ai pune dumneata cinci, să pui și eu cinci s'o tăiem, că în asta-i om". — „Ba să n'o tăiem domnule Iancu, mai bine să-i învățăm năravul. Știi, ce ? Când o încaleci și ajungi la o răspântie, dacă vrei să apuci la stânga, tu să tragi de fiîu spre dreapta... Dar să tragi cumplit, auzi. Să vezi c'o ia la stânga..."

Cuvintele lui Caragiale cuprind o mentalitate maghiară.

Printre gazetarii condamnați înainte de războiul din 1914, mai amintim pe Ștefan Bobancu (4 luni temniță, pentru un articol scris în „Gazeta Transilvaniei), apoi pe Andrei Balteș, redactorul „Tribunei" din Sibiu condamnat în 20 Maiu 1901 la un an și trei luni închisoare și 1100 coroane pentrucă protestase în contra autorităților care interziseră adunarea „Asociației pentru cultura poporului român secția Sătmar".

Demn de reținut și pilduitoare sunt și îndurările păr. I. Moța, condamnat de mai multe ori între anii 1900-1916 pentru articolele scrise în „Libertatea" din Orăștie (Vezi: I. Moța : 42 ani de gazetărie. Orăștie, 1935).

A fi gazetar în vremile acelea de cruntă asuprire însemna o logodire continuă cu temnița, cu focul purificator al suferinței. Bine sfătuia în 1883 Gh. Barițiu pe Victor Branisce, când îi spunea :

„A fi redactor e lucru foarte greu. Nu-i destul să știi scrie și să ai idei și sentimente. Nu. Trebue să te știi păzi când scrii. Eu scriu de o jumătate de veac. La fiecare vorbă ce o scriu țiu înaintea ochilor codul penal și-mi închipuĭ că la spetele mele stă jandarmul. In vremurile de astăzi numai așa se poate scrie. Cine nu scrie așa, acela mai mult strică decât direge".

Dealtfel, pentru a evidenția și mai mult regimul presei, din vechea Ungarie, sub care erau siliți să-și continue lup-

ta României, amintim că între 1879 și 1910 guvernele din Buda-Pesta au interzis intrarea în țară a 67 ziare din România, 41 publicații germane, 6 franceze, 63 italiene, etc. (Vezi: Z. Pâclișanu: „Politica minoritară", pag. 107).

„Asuprirea a desvoltat tipul gazetarului apostol, a gazetarului martir. Publicist, gazetar, era identic cu un om de credinți mari, profunde. De aci extraordinara stimă pe care poporul nostru o avea față de redactori. „Redactorul" în ochii lui, era un apostol, un priten al lui, căruia al i se putea dărui pe deaîntregul. Nu era identică această stimă cu o situație socială în sens burghez. Din contra. Țăranul vedea în ziaristică un sacerdoțiu, în profesiune o misiune. Așa și era. Poate se vor fi strecurat și în rândurile gazetarilor de sub asuprire spirite mai practice, utilitariste. Un calcul cât de simplu îi povățuia de a fugi de acolo. Atrași de pestigiul pe care poporul nostru îl acorda redactorilor, precum și de o faimă, notorietate, nu era tânăr universitar care să nu-și fi încercat aripile în vre-o redacție. Dar numai puțini rămâneau. Climatul era aspru, primejdiile permanente, gloria singura fără alte compensații, nu destul de atrăgătoare.

„Ziare și oameni pe cari i-am cunoscut înainte de răsboi în Ardeal și Banat, m'au făcut să-mi dau seama de rolul preponderent, uriaș, al presei în lupta noastră de desrobire. Acele redacții erau ateliere de destin. Când mă gândesc numai la martirologul pe care l-au pregătit, fără încetare, fără odihnă, îmi dau seama de valoarea ei covârșitoare în o logică divină a desrobirii. La temeiul oricărei cauze ce triumfa, sta jerftă. Eu nu cred decât în cauzele pentru cari se duc jertfe. Pe acestea le-au adus: scriitorii, ziariștii, preoții și învățătorii cei luminați. Învățătorul confesional a fost un apostol. Și în sufletul cel mai opac, se poate aprinde prin suferințe acceptate scânteia inițierii, darul viziunii, al devinării". (Sever Bocu: Drumuri și răscruci, vol II, partea I, pag. 215, București, 1944).

VI

Datorită numeroaselor atacuri îndreptate contra legii presei din 1881 de către toate națiunile din Transilvania, guvernul din Budapesta a alcătuit în 1913 un nou proect de lege. Ministru al justiției era Balogh Eugen, care arăta în expunerea de motive că : „Proectul are 2 principii conducătoare: asigurarea libertății desăvârșite prin presă, să se acorde lezaților o rapidă și operantă apărare. (Vezi: C. Nesselrode, Codul Onoarei, Oradea, 1931, pag. 89. Instructive sunt și părerile lui T. V. Păcățianu, expuse în paginile unei broșuri rare : „Judecătoriile cu juratî", Sibiu, 1899, pag. 21).

Corespunzător acestor principii conducătoare — se spune în expunerea de motive, — dispozițiunile esențiale ale proectului erau următoarele :

1. Proectul menține în mod expres și accentuiază principiul libertății presei cuprinsă în art. 1 legea presei din anul 1848, — pronunță libertatea răspândirei și exprimă că poșta, căile ferate și întreprinderile de navigație sunt obligate să transporte pentru taxele reglementare, toate produsele de presă cari nu sunt oprite de a fi răspândite (art. 9). Stabilește în mod specificativ limitele răspândirii (art. 10).

2. Reglementează dreptul de rectificare, astfel ca cei atacați în ziarele periodice să ajungă la apărarea corespunzătoare, iar de altă parte interesele ziarelor periodice să nu sufere dificultăți (art. 20—23). Stabilește dreptul pentru restituirea pagubei materiale cauzată prin produsele de presă (art. 39).

3. Dintre abuzurile în legătură cu presa, consideră de delict, cenzura ce s'a înfățișat ca exercitată din partea muncitorilor tipografiei asigurând și astfel libertatea presei; dă apărarea contra redactorului fals (Strohman); consacră pedepse severe publicațiunilor săvârșite prin

presă, și abuzurile pentru scopurile de șantaj, — contra răspândirii intenționate a știrilor neadevărate cauzatoare de pagube, precum și publicarea anunțurilor care periclitează moralitatea publică.

4. In privința responsabilității de presă, proectul menține sistemul responsabilității graduale, care corespunde situației de drept separat al presei, iar conform regulelor de drept existente, aceasta este mai apropiată interesului dreptății materiale. In fine preconizează mai multe schimbări pentru apărarea muncitorilor spirituali ai presei (art. 33—37).

5. In caz de calomnie și insultă, art. 46—48, stabilesc norme noui de competență, iar judecarea delictelor contra pudoarei publice este dată în competința instanțelor speciale.

6. In privința procedurii de presă, art. 50 limitează după posibilitate desavantagiile ce ar putea proveni din sechestrarea prealabilă, — art. 51 limitează cazurile deținerii prealabile în chestiuni de presă, — iar art. 52-54 în interesul accelerării procedurii, reduce unele termene determinate în procedura penală și înlătură unele acte de drept procedural.

7. Se satisface dorința muncitorilor presei (art. 57-60) atunci când reglementează raportul de drept existent între întreprinderile de editură și membrii redacției stabilind deoparte timpul de preaviz, de altă parte determină acele cazuri în care intervine denunțarea cu efectul concedierii imediate.

Este o novațiune în sistemul responsabilității, că autorul poate să treacă responsabilitatea de presă asupra redactorului sau editorului, — iar redactorul, în cazuri corespunzătoare, poate trece responsabilitatea asupra editorului (art. 34—35), — însfârșit este novațiune faptul, că pentru publicațiunile din rubrica deschisă și pentru anunțurile ziarelor periodice, editorul este responsabil (art. 35).

Este o novațiune de altă parte și aceea că întreprinderea de editură are totdeauna dreptul să se prezinte la desbaterea principală pentru apărarea intereselor sale de drept privat (art. 55), căci sentința de condamnare poate atinge interesele ei (art. 40).

Menținerea principiului libertății de presă, asigurarea instituțională a libertății de răspândire, — împiedicarea teroarei amenințătoare a muncitorilor tipografiei, — menținerea sistemului de responsabilitate graduală, limitarea sechestrării prealabile și a deținerii prealabile, — regle-

PRESA LUPTĂTOARE TRANSILVANĂ DE DINAINTE DE 1914

mentarea raportului de drept între muncitorii presei ; — se speră ca presa serioasă şi cinstită să găsească în dispoziţiunile preconizate în acel proect o apărare mai eficace decât normele de drept existente, până atunci.

Reglementarea în mod corespunzător a răspândirii pe stradă şi prin colportaj ; — stabilirea calităţilor cerute în funcţiunile de redactor şi editor; — reglementarea legală a dreptului de rectificare, statornicirea dreptului de despăgubire; reprimarea abuzurilor în legătură cu presa; regule noi ale sistemului de responsabilitate — se credea că vor da o mare garanţie cinstei publice şi intereselor individuale îndreptăţite, decât au găsit aceste interese îndreptăţite în normele de drept de până atunci.

Legea s'a publicat în 28 Martie 1914 şi a intrat în vigoare în 12 Aprilie 1914.

Ceeace nu trebue să ne scape din examinarea amănunţită a legii presei din 1914 este grija specială ce a avut-o legiuitorul de a organiza o represiune cât mai „eficace" şi rapidă a gazetarului, represiune cari ştim din învăţămintele vremilor contra cărora gazetari era îndreptată.

Cu toată legiuirea, presa a rămas mereu încătuşată, de aceia situaţia ei a fost mereu ridicată în faţa guvernului de către bărbaţii politici ai Transilvaniei. Intre altele, amintim că ea a făcut obiectul şi al tratativelor de împăcare româno-maghiare întreprinse de d. Al. Vaida-Voevod din 1917, care, în memoriul înaintat cu acea ocazie contelui Tisza, cerea în punctul 5: „Să se garanteze libertatea presei şi să se înceteze prigonirea politieă a presei române". Contele Tisza a răspuns la acest punct: „In presa din Ungaria domneşte aproape desfrâul. Din moment ce se vor stabili bune raporturi şi presa română va înceta să agite împotriva unităţii statului maghiar şi împotriva păcii naţionale, se înţelege că toate procesele de presă vor înceta". (Vezi : I. Rusu-Abrudeanu: Păcatele Ardealului faţă de sufletul Vechiului Regat, Buc., 1930, pag. 305 şi 307).

Odată cu împlinirea vremii Desrobirii celei Mari din 1918, programul politic dela Alba-Iulia stabileşte în punctul 4 : „Desăvârşita libertate de presă, asociere şi întrunire, libera propagare a tuturor gândirilor omeneşti".

VII

Istoria legislaţiei presei în Principatele Române a fost mai puţin sbuciumată ca a noastră a ardelenilor.

Sub influenţa ideilor revoluţionare din 1848, libertatea presei a fost introdusă în Moldova de către Grigore Ghica, pentru a fi apoi suprimată de căimăchia lui Vagoride. Căimăchia de 3 ce a urmat a reintrodus regimul libertăţilor, în care situaţie a fost găsit de Cuza, care, om cu vederi largi, îl extinde şi în Muntenia în 1859.

Legea de presă a lui Grigore Ghica, asupra căror dispoziţii nu s'a aplecat până azi condeiul cercetător al nici unui bărbat de specialitate, a fost folosită ca model pentru alcătuirea legii din 1862, 13 Aprilie, unificată pentru ambele Principate.

Până la 1862, Muntenia nu avea nici un fel de legislaţie în materie de presă. Barbu Catargiu spunea cu drept cuvânt, în şedinţa Adunării din 2 Martie 1862 că „poziţia noastră a fost foarte grea, de aceia dorim a ne scoate din nevoia de a vedea presa supusă unei legi, deoparte, şi de alta fără nici o lege"

Discuţiile asupra legii presei au ţinut trei şedinţe: 2, 20 şi 21 Martie 1862. Vorbind despre libertatea presei, Barbu Catargiu spunea : „Libertatea presei, de 3 ani de când s'a aplicat în ţara noastră n'a făcut altceva decât să inoculeze în oamenii slabi din societatea noastră pedantismul politic, cel mai primejdios viciu într'o societate. De aceia cer o lege de presă ca să nu lăsăm atacurile licenţei fără un frâu". In şedinţa din 20 Martie, Catargiu spunea: „Dacă am aduna toate cele ce s'au scris şi publicat în cursul acestor 3 ani, am face o colecţie care să sperie şi pe revoluţionarii dela 1793. Ar sperja şi pe redactorul lui Père Duchesne. Când se scrie domnilor, când se publică : „sparge şi vei intrà", este tot una ca şi cum s'ar zice : „sparge şi vei furà". Aceasta e o deviză de tâlhari. S'a mai vorbit de presă că ea este chemată a răspândi lumina. Dar sunt, domnilor, două feluri de lumini. Este lumina

care vine din cer, lumina adevărată ; dar este o lumină sinistră, o lumină a iadului. Este o lumină de sus care luminează, dă viață, și o lumină de jos, care întunecă, omoară. Astfel a fost lumina ce a răspândit presa până acum, lumină care întunecă, lumină infernală, care a sădit germini pernicioși prin vinele și sângele junimii, lumină care a inoculat veninul chiar în copiii din școale. Asemenea lumină este bună numai pentru antropofagi, iar nu pentru oamenii cari voesc educațiunea și moralizarea semenilor lor. Cu asemenea lumină am face din țara noastră un cuib de revoluționari cei mai sălbatici, cari n'ar mai respecta nici lege, nici guvern, nici țară, nici familie, nici bătrân, nici tânăr, nici maică, nici fiică, nici Dumnezeire, și cari, cum a zis principele Ghica, ar merge să batjocorească până și cenușa mormintelor. Vom întreba pe d. Brătianu, noi cari am ridicat ordonanța asupra presei, (Dată de ministerul N. Crețulescu. Vezi Monitorul Oficial al Țării Române din 1859 Octombrie 4. La 25 Septembrie acelaș an, acest minister a suspendat ziarele Românul și Nikipercea), dece'a ridicat-o d-lui în timpul ministerului său? Noi am desființat-o, pentrucă iubim cu sinceritate libertățile țării noastre. Dar care a fost oare efectul ce experiența ne-a dovedit ? Care a fost răsplata ce am avut? In loc de recunoștință, am primit injurii și calomnii ; de a doua zi, am fost atacați în tot ce avem mai sfânt. Dar tina ce au voit să ne asvârle în față a căzut chiar pe obrajii celor ce ne-o aruncau". (Vezi: B. Katargiu : Discursuri parlamentare, 1859-1862, București, Minerva, 1914).

Legea presei a fost votată în 23 Martie, 1862. (Asupra ei, vezi : Supliment la Monitorul Oficial No. 54, 26, 76/1862). Ea a fost apoi modificată în 1866 cu ocazia votării constituției, în 1874, prin dispoziținile modificatoare ale codului penal și în 1884 prin noua modifcare a Constituției.

Interesant este faptul că după datele ce le avem, cel dintâi proces de presă s'a judecat în 1863 la Iași, fiind al lui Bogdan P. Hașdeu pentru romanța „Duduca Mamuca" (Vezi: Scrieri Literare, Morale și Politice de M. Eliade, vol. I, pag. 327). In apărarea sa Hașdeu vorbește de „aspra domnie a legilor de presă din 1857" a lui Ghica Vodă, care „a avut putere numai până la promulgarea aceleia din 1862".

Legea presei din 1862 prevedea în art. 26 : „Cenzura este și rămâne pentru totdeauna desființată", iar în art. 27: „Liber va fi oricine să-și exprime ideile prin organul presei, păzind regulele statornicite prin acest așezământ".

„Presa este deplin liberă în țară la noi și nici nu credem că o mărginire a acestei libertăți ar fi de vreun folos", — scria în „Timpul" din 1881 M. Eminescu, ridicându-se contra acelora cari „uzează de libertatea presei pentru a întortochia și falsifica ideile omului public". El cerea responsabilitatea în scris. „Față de foile cari nu sunt acoperite de responsabilitatea nimănui, lupta este imposibilă". (Vezi articolul : „Responsabilitatea în publicistică", reprodus în „Opera politică a lui M. Eminescu, vol. II, întocmită de prof. I. Crețu, ed. Cugetarea, pag. 392).

Noua lege a presei a prilejuit lungi discuții în coloanele ziarelor contemporane, nu atât asupra dispozițiilor ei, cât mai ales asupra gazetarilor, cari lăsau foarte mult de dorit — din toate punctele de vedere — în acea vreme. Iată cum „recomanda persoana ziaristului român" marele Bogdan Petriceicu Hajdeu, într'un articol publicat în „Satyrul" din 3 Aprilie 1866 (Cf. „Scrieri politice și morale", Ed. Fundațiile Regale, vol. II):

„Partea cea mai ponderoasă a literaturii române sunt ziarele. Ele nu sunt nici opere originale, nici traduceri, ci o specie de condică, în care un om, numit publicist, înscrie în ordinea zilelor, dar fără ordine de materie, tot ce aude, tot ce vede, tot ce i se pare că a auzit sau a văzut, și în fine tot ce-i vine în cap ! Această ramură de literatură e cea mai răspândită și cea mai gustată în România.

„Pentru a scrie o operă originală, un om, fie măcar și un Român, are trebuință de învățătură, de spirit, de meditațiuni, de răbdare. Pentru a putea traduce, el are nevoie de a cunoaște cu perfecție limba sa proprie și limba străină din care traduce. Pentru a fi ziarist sau, cum se zice, publicist, Românul nu are zor de nimic, nici chiar de gramatică ! Tot ce-i trebue sunt ochi, sunt urechi, urechi cu cât mai mari cu atât mai bine, și o căpățână în înțelesul material al cuvântului, adică un organ comun tuturor animalelor în interiorul căruia se operează, într'un mod confuz, oarecari asociațiuni de idei. A ști să scrii, nu strică; dar nu e de prima necesitate : ziaristul român preferă a dicta, din dată ce-și poate procura un secretar, iar pentru a dicta ajunge a avea o gură.

„Pe când autorul unei opere originale vorbește numai în propriul său nume ; pe când traducătorul vorbește numai în numele unui autor străin; publicistul, chiar cel mai de pe urmă, declamă totdeauna în numele țării întregi, zicându-se a fi expresia cea mai complectă a națiunii. Și să observați bine, că nimeni nu-l poate desminți în aceas-

tă privință, afară numai de un alt publicist ; căci nimeni altul nu posedă mandatul de reprezentant al tuturor acelora ce nici nu-l cunosc, nici nu l-au văzut, nici n'au vorbit de dânsul, nici n'au auzit poate de numele lui.

„Alt avantagiu nu mai puțin pretențios este privilegiul ce au ziariștii români de a schimba pe toată ziua ceea ce se numește principii. A fi ziarist, este a fi acelaș om în cursul unei singure zile ; căci cuvântul ziar se trage din cuvântul zi. Deîndată însă ce a trecut o noapte la mijloc, ziaristul schimbă fața : ceeace eri a fost alb, devine negru ; da se preface în nu, marele Cuza se transformă în tiranul Cuza, ilustrul Cogălniceanu în trădătorul Cogălniceanu...

„O noapte la mijloc, nu mai mult.

„Câteodată publicistul stigmatizează, în termeni fulgerători, demoralizarea țării, corupțiunea funcționarilor, abuzurile administrative, etc., etc... Cetindu-l, ai crede că vorbește un Caton, că auzi pe un Socrat, că vezi pe un Brutu. Desamăgește-te ! Ziaristul nostru el însuși e înnoroiat în vițuri, e scăldat în corupțiune, e înnecat în abuzuri ! Ce vreți ! Intre drepturile cuprinse în calitatea de publicist, se numără și acela de a cere ca alții să fie buni, fără ca să fim buni noi înșine.

„Așa dară, jurnalistul, numai jurnalistul, se bucură în România de prerogativul de a nu ști nimic, de a vorbi sau mai bine, de a le avea prea multe; și, în fine, de a predica moralitatea de pe însăși tribuna imoralității ! Acesta e tipul publicistului român. Sunt excepțiuni, dar excepțiunile nu sunt reguli ; și chiar excepțiunile, câte ne întâmpină aci, nu ni se par a fi destul de sigure. Se întâmplă, bună oară, câte un jurnalist moral, dar ce folos! el nu știe carte. Se întâmplă pedealtă parte, câte un jurnalist meșter de a scri, dar fără cea mai mică autoritate morală. Se mai întâmplă câte un jurnalist cu principii nestrămutate, dar vai ! acele principii sunt nestrămutate numai în rătăciri. Cât privește sacramentalul obiceiu de a înșira înșiră-te-mărgărite în numele națiunii, o ! în această privință vă putem garanta, că nu veți găsi în România nicio excepție".

...Reproducem aceste „aprecieri" și „preocupări" ale presei de dincoace, din vremea când gazetarii ardeleni înfruntau temnițele pentru credințe granitice, pentru a se pune în cumpăna vremilor de azi „atitudini" și „atitudini", cari, adesea sunt atât de actuale și acum. Onoare excepțiilor!...

VIII

Unirea din 1918 ne-a găsit cu 2 regimuri de presă : acea din 1862 și, în Transilvania, legea din 1914, modificată prin Decretul Nr. 10 din 3 Aprilie 1919 (Gazeta Oficială Nr. 23/1919), prin Ordonanța Resortului internelor din 19 Septembrie 1919 (Gazeta Oficială Nr. 57/1919) și ordinul circular din 19 Mai 1919 (publicat în Gazeta Oficială Nr. 31/1919).

In Bucovina (Vezi : Din opera legislativă a Ministerului de Justiție, de C. Hamangiu, Buc., 1932, pag. 485) s'a aplicat legea austriacă a presei din 1862, modificată la 1868 și 1894, care prevedea sistemul antidemocratic al autorizației prealabile apariției oricărei publicații.

Constituția română din 1923 prevede următoarele:

Art. 5. — Românii, fără deosebire de origină etnică, de limbă sau de religie, se bucură de libertatea conștiinței de libertatea învățământului, de libertatea presei, de libertatea întrunirilor, de libertatea de asociație și de toate libertățile și drepturile stabilite prin legi. (Art. 5. Const. 1866).

Art. 25. — Constituirea garantează tuturor libertatea de a comunica și publica ideile și opiniunile lor prin grai, prin scris, și prin presă, fiecare fiind răspunzător de abuzul acestor libertăți în cazurile determinate prin codicele penal, care nici într'un caz nu v'a putea restrânge dreptul în sine.

Nici o lege excepțională nu se va putea înființa în această materie.

Nici cenzura, nici o altă măsură prevenită pentru apariția, vinderea sau distribuirea oricărei publicațiuni nu se va putea înființa.

Nu este nevoie de autorizațiunea prealabilă a nici unei autorități pentru apariția oricărei publicațiuni. Nici o cauțiune nu se va cere dela ziariști, scriitori, editori, tipo-

grafi și litografi. Presa nu va fi pusă niciodată sub regimul avertismentelor. Niciun ziar sau publicațiune nu va putea fi suspendat sau suprimat.

Orice publicațiune periodică, de orice natură, va trebui să aibă un director răspunzător, iar în absența acestuia, un redactor răspunzător. Directorul sau redactorul vor trebui să se bucure de drepturile civile și politice. Numele directorului și numele redactorului vor figura vizibil și permanent în fruntea publicațiunii. Inainte de apariția-nea publicațiunii periodice, proprietarul ei e obligat a declara și înscrie numele său la tribunalul de comerț. Sancțiunile acestor dispoziții se vor prevedea prin legi speciale. (Art. 24 Const. 1866).

Art. 26. — In ce privește publicațiunile neperiodice, răspunzător de scrierile sale este autorul, în lipsa acestuia editorul ; patronul tipografiei răspunde când autorul și editorul nu au fost descoperiți.

La publicațiunile periodice responsabilitatea o au: autorul, directorul sau redactorul, în ordinea enumerării. Proprietarul în toate cazurile, este solidar răspunzător de plata despăgubirilor civile.

Delictele de presă se judecă de jurați, afară de cazurile aci statornicite, cari se vor judeca de tribunalele ordinare, potrivit dreptului comun :

a) Delictele ce s'ar comite împotriva Suveranilor țării, a Principelui moștenitor, membrilor Familiei Regale și Dinastiei, șefilor Statelor străine și reprezentanților lor ;

b) Indemnurile directe la omor și rebeliune, în cazurile când au fost urmate de execuțiune ;

c) Calomniile, injuriile, difamațiile aduse particularilor sau funcționarilor publici oricari ar fi atinși în viața lor particulară sau în cinstea lor personală.

Arestul preventiv, în materie de presă, este interzis (Art. 24 Const. 1866 și 1884).

Art. 105. Juriul este statornicit în toate materiile criminale și pentru delictele politice și de presă, afară de cazurile statornicite prin Constituțiunea de față.

Acțiunea pentru daune-interese, rezultând din fapte și delicte de presă nu se poate intenta decât înaintea aceleiași jurisdicțiuni de competința căreia este delictul' (Art. 24, 1866 și L. 1884). (Vezi Constituția din 1923, precum și I. Georgescu: Presa periodică în România, Oradea, 1938).

Acestea erau principiile. Reglementarea materiei presei era lăsată pe seama unei legi ordinare ce avea să apară ulterior.

„Sforțări uriașe dar zadarnice s'au făcut spre a se întocmi un cod al presei, prin care să se reglementeze funcția socială și națională a ziaristului și scriitorului", — scria cu bună dreptate d. Adrian Brundarcu în prefața „Codului Presei" alcătuit în 1937 de colegii Pompiliu Șerbescu și Ion Bănulescu (Timișoara 1937, pag. III). Prima încercare a făcut-o înainte de votarea Constituției. C. Hamangiu, în 1918, mânat de ideia unificării legiuirilor de presă, alcătuind un ante-proect inspirat din legea franceză din 1881. In 1927 Ministrul Justiției T. Cudalbu, alcătuiește un proect de lege, care însă, conținând dispoziții anticonstituționale și tinzând a suprima libertățile consfințite prin pactul fundamental, a ridicat contra lui toate asociațiile de presă din țară, astfel că a căzut, odată cu plecarea dela guvern a generalului Averescu.

Ideea a fost reluată de Grigore Iunian în 1929, ministrul justiției din guvernul Maniu. fără însă să se ajungă la ceva practic din cauza evenimentelor. Președintele Sindicatului ziariștilor din București, Al. Mavrodi, alcătuiește în anul următor, 1930, un nou proect, care însă a avut aceeași soartă. In cartoanele Ministerului Justiții a rămas și proectul de lege din 1931 al Ministrului Voicu Nițescu, și cel din 1932 al lui C. Hamangiu, astfel că după această dată se părea că ideia alcătuirei unei legi de presă a fost desăvârșit abandonată. Odată cu venirea la putere a Partidului Liberal, în 1936, se încearcă de către Mircea Djuvara, Ministrul Justiției, alcătuirea unui cod al presei cu concursul organizațiilor de gazetari. Cu aceea ocazie mi se pare că și Sindicatul din Ardeal și-a fixat punctul de vedere, ceeace ar fi interesant de cunoscut azi. Planuitul cod a căzut și el, pentru a fi luată ideia de către Armand Călinescu, în 1938.

Toate încercările de legiferare a presei n'au fost decât pășiri mai mult sau mai puțin timide, cu intenția de aservire a celei de a patra puteri.

Ceeace nu s'a reușit până la dictatura Regelui Carol II printr'o înjghebare a Legii presei, s'a făcut prin codul penal în care s'au introdus dispoziții de o deosebită gravitate restrictivă contra gazetarilor — copiate, după însăși mărturisirea expunerii de motive, din codul penal ungar — fără însă a se lua vre-o măsură pentru asigurarea exercitării meseriei noastre ingrate.

Odată cu instaurarea dictaturii regale, al cărei instrument a fost Armand Călinescu, s'a recurs din nou la sugrumarea presei. Au fost suprimate ziarele iar slujitorii lor

au fost aruncați în temnițe atunci când arbitrarul plutonului de execuție nu i-a omorît.

Câți gazetari români nu au ispășit cu sânge scrisul românesc!

Urmele lor, lupta și atitudinea este împărtășanie și îndreptar.

Și pentruca aservirea presei să fie totală, Armand Călinescu a elaborat faimosul Decret-Lege No. 92 pentru controlul mijloacelor de existență ale publicațiunilor periodice din 9 Aprilie 1938 (M. Of. No. 86 din 13 Aprilie 1938) prin care Statul dictatorial își rezervă dreptul de total control, nu numai asupra scrisului ci și asupra administrației ziarului. Absurditatea acelor măsuri legislative nu le vom pricepe decât mâine, când în perspectiva vremii, vor înspăimânta măsurile coercitive îndurate.

In această situație a fost găsită presa la începutul guvernării lui Antonescu.

IX

Capitolul cel mai frumos al scrisului ardelean de după 1918 l-au înregistrat gazetarii din Transilvania în perioada dictaturii de 4 ani a lui Antonescu. Reprezentată printr'o întreagă falangă de condee naționaliste tinere, presa ardeleană, fie că a apărut în Transilvania, fie în Capitală, a avut o singură țintă luminoasă: întregirea hotarului dărâmat la Viena. Din acest punct de vedere contribuția gazetarilor ardeleni din anii 1940—44, nu era decât o continuare a luptei pentru Ardeal dusă de publiciștii transilvani refugiați la București în 1914, când, întocmai ca și în anii 1940—44, politica externă a țării n'a fost prin nimic mai puternic influențată decât prin acțiunea energică a acestor luptători cari n'au văzut decât un singur drum pentru mântuirea Neamului Românesc și pentru afirmarea europeană a României: desrobirea Transilvaniei și Unirea ei cu Țara Românească.

Scrisului eroic din 1914-1916 al unui Octavian Goga, Octavian Tăslăoanu, Ghiță Pop, Ion Moța, Vasile C. Osvadă, Onisifor Ghibu, Const. Bucșan, Iosif Șchiopu, Iulian Enescu, Sebastian Bornemisa, Avram Imbroane, Aurel Esca, etc., etc. (Vezi : Vasile Netea : Dela Petru Maior la Octavian Goga, București, 1944, cap. „Generația Unirii", pag. 325—341), îi răspundea astfel la distanță de două decenii avântul nebiruit al unei alte generații crescută în duhul vechii dârzenii ardelene.

Deși mai puțin avantajată de împrejurări decât generația din 1914, care n'a cunoscut, la București, nici cenzura, nici persecuția autorității de stat, având însă de partea ei numeroși sprijinitori și mecenați, precum și întregul sprijin politic al partidelor antantofile și al legațiilor aliate, generația ardeleană dela 1940, neavând de nicăiri, nici un sprijin material și nici un sprijin diplomatic, și chiar — dece n'am spune-o? — nici chiar concursul moral al personalităților politice, cu excepția

d-lui Iuliu Maniu, cari în mod firesc ar fi trebuit să fie alături de această luptă, a izbutit totuşi să înscrie în istoria luptelor naţionale româneşti o pagină de splendid idealism şi de pilduitoare energie

Lupta gazetarilor ardeleni se profilează luminoasă peste cei 4 ani de cruntă dictatură tocmai atunci când Statul Român, abdicase, sub presiunea Axei, la un întreg miez de ţară, când partidele politice erau dizolvate, iar societăţile naţionale cari aveau drept ţintă menţinerea duhului transilvan erau desfiinţate pe rând prin ordonanţele Guvernului. Universităţile şi studenţimea erau încătuşate iar diplomaţia noastră, toată pletora de ataşaţi culturali şi de presă din străinătate, era mai grijulie pentru păstrarea posturilor decât pentru marile idealuri ale Neamului îngenunchiat, ascultând servil de ordinele Guvernului de a nu face nici o „agitaţie" în străinătate pentru a nu se creia „dificultăţi". In această ambianţă externă şi internă, se ridica o mână de purtători ai condeiului, un mănunchi de gazetari în frunte cu Z. Boilă, C. Hagea, Vasile Netea, N. Buta, C. Coposu, A. Mureşanu, etc., cari înţelegeau să se aşeze eroic deacurmezişul vremii şi să lupte pe drumul trasat de marii înaintaşi. Ei erau, la un moment dat, singura forţă organizată, singura pavăză a bătrânelor credinţe.

Din primul moment, ei au dat un energic impuls presei refugiate. Astfel s'a ridicat mândru la Sibiu steagul „României Noui", adus din Cluj, sub conducerea lui Zaharia Boilă şi a regretaului Nicolae Buta; la Timişoara a pornit la drum „Foaia noastră" a bătrânului preot al credinţelor noastre Septimiu Popa; la Braşov şi-a luat avântul „Tribuna" sub conducerea d-lor Gavril Pop, Al. Bărbat, Gh. Stoica, I. Gherghel, C. Iencica, L. Someşeanu, Gherghinescu-Vania şi alţii, iar la Bucureşti „Lumea şi Ţara", a d-lui Bornemisa, toate venite din Cluj. Când însă paginile lor n'au fost suficiente, ori unele din ele au căzut sub loviturile grele ale regimului, gazetarii ardeleni au scos altele, îngroşând frontul rezistenţei scrisului. Aşa au apărut, rând pe rând, „Ardealul", iniţiat de Anton Mureşan şi înălţat de Constantin Hagea, „Plaiurile Năsăudene", în paginile cărora s'au regăsit năsăudenii, maramureşenii şi someşenii, „Transilvania noastră", „Câmpia Libertăţii" şi mai apoi, pentru lupta ardeleană cernută de întâmplările de după 23 August, viguroasa „Voinţă a Transilvaniei". Paralel cu lupta dusă prin coloanele acestor gazete, gazetarii ardeleni au amplificat lupta prin paginile marilor cotidiane din Capitală. Avea mai puţină importanţă ce politică făceau acele cotidiane, interesa într'o mai mică măsură

faptul că linia lor era eventual „profascistă", „prohitleristă" — cum se spune în termenii uzitaţi azi, asta mai ales dacă subliniem faptul că numai aşa puteau să fie atunci — ceeace interesa era lupta pentru Ardeal, lupta contra dictatului dela Viena, amândouă ducând în mod implicit şi contra autorilor acelui dictat, contra Germaniei şi Italiei în ultimă analiză.

Scopurile de luptă ale gazetarilor ardeleni erau deci în primul rând de a-şi arăta indignarea contra arbitrajului dela Viena; de a sublinia drepturile noastre asupra întregei Transilvanii; de a arăta suferinţele fraţilor de sub ocupaţie ungurească; de a înfiera cu toată energia activitatea şi propaganda dusă împotriva României, răspunzând cu hotărîre presei streine pusă în slujba intereselor ungureşti, presei ungare şi Radio-ului budapestan, şi în acelaşi timp, de a arăta — în chiar cursul războiului dus pe pământul Rusiei — că România trebue să-şi păstreze forţele armate pentru încleştarea ce ştiam că trebue să vină în Apus.

Privită prin această prismă, întreaga presă ardeleană şi toţi mânuitorii scrisului transilvan din aceşti din urmă 4 ani, au fost antiaxişti, antifascişti, şi pe linia înaltă şi luminoasă a unei democraţii naţionale, ce ducea, trebuia să ducă, la închegarea şi întregirea tuturor Românilor într'un singur stat.

Dar gazetarii ardeleni n'au fost numai oameni de condei. Lupta lor nu s'a limitat numai la scrisul cotidian, la permanenta înfruntare a unei cenzuri stupide şi a unui aparat de teroare şi spionaj, ci tot ei au fost aceia care au eşit în stradă pentru a da sentimentelor obşteşti şi tumultului poporului o directivă şi o organizare. Din spiritul lor de luptă, din puterea dăruirii gazetarilor ardeleni, s'au născut acele „şezători" organizate de „Ardealul" confratelui dârz şi entuziast, C. Hagea, — suflet rar al Transilvaniei tinere luptătoare — de Sindicatul Presei Române din Transilvania, de Căminul Cultural Avram Iancu — condus de Iustin Handrea şi de gazetarul Vasile Netea (vice-preşedinte) — pe întreg cuprinsul României.

Pe linia acestei lupte s'a afirmat cu nebănuită energie Vasile Netea, unul dintre cei mai hotărîţi, activi şi talentaţi gazetari ardeleni. După refugiu, Netea şi-a început activitatea ziaristică la Sibiu, în coloanele „României Noui", unde a publicat o serie de articole în cari a protestat contra felului cum se predă Istoria Transilvaniei în şcolile primare, secundare şi chiar la Universitate. Stabilit la Bucureşti, îndată după revoluţia legionară, a intrat în redacţia hebdomaderului „Vremea",

unde a lucrat neîntrerupt până la 23 August 1944, în care timp a atacat toate problemele ce brăzdau cerul luptei ardelene. Paralel cu activitatea gazetărească desfășurată aici, a colaborat asiduu la cotidianul „Viața“ (1 Mai—31 Decembrie 1943) și mai apoi la „Universul“ — pe linia aceleași lupte curate și entuziaste — fără să mai pomenim gazetele săptămânale „Ardealul“, „Plaiuri năsăudene“, „Transilvania noastră“, etc., conducând în același timp și revista „Dacia Rediviva“. O bună parte din risipirea bogată a activității gazetărești din acești ani, a adunat-o în volumele: „Dela Petru Maior la Octavian Goga“ (București, „Cugetarea“, 1944), „Figuri ardelene“ (București, 1944, Ed. „Fundațiile Regale“), „Este istoria Transilvaniei un studiu inutil ?“ (Sibiu, 1940, „Pentru Transilvania“ (sub tipar), etc.

Paralel cu activitatea ziaristică, Vasile Netea are la activul său, alături de C. Hagea, cea mai bogată luptă de animator, dintre toți pălmașii scrisului tansilvan. El, împreună cu J. Handrea, este organizatorul acelor admirabile șezători de Duminica dela Muzeul satului, în cadrul „Căminului Cultural Avram Iancu“, cari au fost o adevărată școală a românismului și luptei ardelene, rostind sute de discursuri și aducând în fața miilor de refugiați scriitori, gazetari, profesori universitari, artiști, etc., cari le-au ridicat nivelul, îndrumându-le în disciplina credințelor trainice în desrobirea Ardealului. In calitate de vice-președinte al Căminului a organizat la Teatrul Național, în 1943, comemorarea lui St. O. Iosif și Ilarie Chendi; în 13 Martie 1943, comemorarea lui Horia încheiată cu ceadintâi demonstrație ardeleană de stradă, iar la 1 Decembrie 1943, tot Vasile Netea a fost acela care a încolonat și condus tineretul ardelean manifestând pentru marii înfăptuitori ai României Mari. Manifestațiile acestea au fost urmate de organizarea unor cicluri de conferințe rostite la Ateneul Român de fruntașii tinerei generații ardelene. De asemenea Netea a ținut conferințe la Institutul Național de Istorie, vorbind despre „Politica pasivistă și activistă a Transilvaniei“ și „Procesul Memorandului“. In tot acest timp, el a participat activ la marile demonstrații naționale din Alba-Iulia, Turda, Brașov, Feleac (1942), Arad (1943). La șezătorile organizate de el la „Ateneul Român“, a invitat zeci de ardeleni din generația bătrână și tânără prin activitatea cărora s'a creiat în decursul anilor 1943—1944, o mare resurecție ardelenească. Datorită gazetarului Vasile Netea, flancat totdeauna cu entuziasm de C. Hagea și Gabriel Țepelea, Transilvania făcea să vibreze toate inimile Capitalei.

D. CONSTANTIN HAGEA

gazetar de înaltă ținută românească, organizatorul mișcării de resurecție din Transilvania.

ANUL III Nr. 46 — 12 PAGINI — 10 LEI — 1 DECEMVRIE 1943

SAM FOST SOI FIIU

Ardealul

ORGAN LIBER DE LUPTĂ ȘI AFIRMARE ROMÂNEASCĂ

DIRECTOR: Dr. Constantin Hagea

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA
București, Strada Dionisie Lupu Nr. 65
Cont C. E. C. 1.313
Telefoane: Direcțiunea 2.31.23; Administrația: 1.08.77; Redacția: 2-31-23; Tipografia: 3.30.10.
Inscris în registrul publicațiilor Trib. Ilfov sect. I-a sub T. No. 70/940

ABONAMENTE:
Abonamente de sprijin: Bonavul
Autorități, instituții și întreprinderi . . . . lei 5000
Abonamente simple . . . . . „ 800
Pentru expulsați și refugiați . . . . . „ 600

25 ani dela Unirea cea Mare

Sufletul meu se închină cu evlavie înaintea tuturor acelora, cari, prin vitejia, însuflețirea și jertfa lor patriotică au contribuit cu 25 ani în urmă la realizarea marelui nostru ideal, cel mai mare bun pământesc: unitatea națională.

Multe lovituri ne-au ajuns de atunci, ele sunt însă neajunsuri trecătoare, care nu trebue să ne descurajeze în lupta noastră pentru nebiruita măreție a Neamului nostru, realizată prin unitatea noastră de Stat, prin democrația națională și prin justiția socială.

Gratitudinea noastră este nemărginită pentru toți fiii Neamului românesc de pretutindeni, pentru Regele întregitor de Neam, pentru dinastie, pentru armată și pentru bărbații de stat din România liberă, cari în 1918 au nesocotit toate primejdiile în munca lor de istorică realizare.

Recunoștința noastră va fi eternă pentru națiunile și statele cari ne-au dat ajutorul lor hotărâtor în scopul realizări unității noastre naționale, la care nu vom renunța niciodată.

In deosebi, simt cea mai adâncă gratitudine pentru generația intelectuală civilă și militară din Ardeal și Banat, care în 1918 și-a dat cu mari jertfe tot concursul ce să înstăpânim după 2000 ani domnia română în Dacia Superioară.

Zilele întunecate de azi nu ne slăbesc voința de a continua munca civilizatoric începută atunci pe întreg teritoriul ce formează inalienabilul nostru patrimoniu național. In acest scop, rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să ne păstreze clar—viziunea, însuflețirea și calma hotărâre bărbătească, care a condus Neamul românesc, cu 25 ani în urmă,

Trăiască Dinastia Română!
Trăiască Regele!
Trăiască România pe veci unită!

IULIU MANIU
fost președinte al Consiliului Dirigent din Ardeal și Banat

Incoronarea acestei lupte, pagină de luminoasă dăruire, a fost manifestația din 20 August 1944, dela mormântul lui Coșbuc — când s'a desvelit monumentul ridicat de ziariștii ardeleni din București, drept răspuns la sacrilegiul comis de unguri la Năsăud, cari au făcut să dispară bustul poetului din fața liceului românesc — cu care prilej d-nii Ghiță Pop, Vasile Netea, C. Hagea, G. Țepelea, E. Boșca-Mălin, etc., s'au ridicat cu energie împotriva politicei de siluire a voinței Națiunii și a Transilvaniei românești. Urmarea a fost imediata dresare a actelor pentru trimiterea în lagăr a d-lor Ghiță Pop și Vasile Netea. Pedeapsa n'a putut fi executată. Peste 3 zile urma 23 August.

In cele ce urmează vom înfățișa, în linii sumare, atât sensul acestei lupte cât și dificultățile ce i-au stat în cale, încercând totodată să conturăm, deși în forme modeste, principalele personalități ale bătăliei presei românești ardelene din anii 1940—44.

Faptul că arbitrajul a fost impus de Italia și Germania, apoi că aici în țară stăpânii adevărați ai tuturor restricțiilor erau nemții prin organele de stat românești aservite dictaturii lui Antonescu, lupta gazetarilor ardeleni se îndrepta în mod implicit contra acestora, isbucnirile neputând fi înpiedicate de nici o cenzură, oricât de tiranică ar fi fost ea.

Cu cât lupta scrisului ardelean se intețea mai mult, cu atât apăsarea cenzurii antonesciene era mai grea. Constantin Hagea scria, pe bună dreptate, după răsturnarea lui Antonescu, (Vezi: „Voința Transilvaniei" No. 1, an I din 10 Septembrie 1944) că „nicăiri pe fața globului cenzura n'a luat o formă atât de absurdă și ticăloșită ca la noi în acești 4 ani. Lumea românească va rămâne profund impresionată și indignată, când va afla amănunte în legătură cu exagerările criminale ale cenzurei din ultimii ani și cu purtarea tot așa de criminală a unor cenzori aserviți și lipsiți cu totul de demnitate și patriotism. Cei câțiva gazetari cari eram cunoscuți ca neprieteni ai dictaturii, trebuia să recurgem la cele mai rafinate trucuri, pentruca să putem scăpa vigilenței cenzorului-cerber anumite texte din care se putea desprinde, se putea ghici, concepția noastră democratică și antigermană. Unora dintre noi ni s'a spus fățiș că ni se face proces de intențiuni. Cu alte cuvinte, cel mai feroce arbitrar. Cenzorul nu căuta să afle înțelesul frazelor așternute pe hârtie, ci la ceeace s'a putut gândi autorul în clipa când le-a scris. In felul acesta, am putut înregistra situații ridicole, stupide, cenzurându-se cuvintele lati-

nești „Lares et manes", bănuind că în dosul lor se ascunde numele d-lui Iuliu Maniu. Sau o informație, în care anunțam că în Ardealul de Nord a nins din belșug bănuind... dracul mai știe ce. Nu mai spun de cuvinte ca „nesincer", „silnicie", „abuz", „tiranie", „forță brută", despre care cenzorul credea că se referă neapărat la nemți".

Cu ocazia unei reuniuni camaraderești, prietenul Corneliu Albu, unul dintre reprezentanții scrisului din acești din urmă 4 ani, ne făcea aceste plastice mărturisiri

Brașovul într'o săptămână

De Luni până Sâmbătă

Suferințele românilor din Arabia. Un popă „arab" la Brașov. O colonie românească ocupată m'șelește de hoardele arabe. Jaf și sânge.

Am citit într'o revistă streină că în Arabia există o „provincie" întreagă locuită de români ardeleni refugiați acolo încă din secolul trecut — așa după cum tot frați de ai noștri au ajuns în Crimeia, Caucaz, Siberia, ba chiar și în peninsula Kamciatca. Ei locuesc în mai multe localități, dintre cari cea mai importantă este Cludilia — un vechi castru roman, căreia arabii îi spun în limba lor Bithinia. Acolo românașii noștri și-au înjghebat o școală, biserică, o mică bibliotecă, etc., ba în anii trecuți au avut și ziare scrise pe limba lor.

„Provincia" românească din Arabia a cunoscut o mare înflorire în special în anii de după războiul mondial, când ardelenii noștri și-au înjghebat gospodării demne de invidiat de populația nomadă arabă, ajungând la un nivel ridicat economic, cultural și național. Fără îndoială acest progres n'a fost posibil decât cu ajutorul material și moral al Țării Mame, care nu odată s'a interesat de soarta acelei insule de români. In afară de acestea, marile puteri: Franța și Anglia, cari aveau sub protecția lor Siria și Arabia, — din multiple interese politice — au favorizat pe toate căile desvoltarea fraților noștri, asta cu atât mai mult cu cât între ei și arabi exista

O yeche ură

deoarece cu mulți ani în urmă aceștia le ocupaseră cu forța câteva sate.

Adevărul istoric — oricât de paradoxal ar părea pentru unii savanți — este că satele au fost ocupate de români — vlahi — încă din vremi imemoriale. Cronicile spun că ei au fost aduși în acea provincie încă de împăratul Justinian, între anii 527—565. Ardelenii s'au așezat în veacul trecut deci pe locuri strămoșești.

Se amintește că Justinian a zidit pe muntele Sinai o mănăstire și, fiindcă era necontenit jefuită de Arabi, deacela a trimis acolo o colonie de Vlahi ca s'o apere de prădăciunile lor. Cu vremea, ei au devenit beduini, ocupându-se cu negoțul în întreg cuprinsul Arabiei. Instrăinați din tată 'n fiu, ei și-au păstrat totuși în parte limba românească, ceeace dovedește că încă mai persistă în sufletul lor o fărâmă din existența neamului din care își trag obârșia. Mulți dintre acești „Valahi" cu veche așezare într'o lume străină de obiceiurile și tradiția lor, păstrează din tată 'n fiu legături de rudenie cu românii de pe valea Timocului sau din Banat.

Sământa vlahă din Arabia nu se stinsese cu desăvârșire, când au sosit acolo frați ardeleni în veacul trecut. El au început o muncă plină de trudă și din ele au făcut o întreagă grădină. Arabii au năvălit însă peste satele lor și le-au ocupat, supunând locuitorii la cele mai crunte persecuții. După războiul mondial românilor li s'a făcut dreptate, nomazii fiind alungați din căminurile fraților noștri. A fost cu acea ocazie o bucurie cum nu s'a mai întâlnit în istoria lor tradiții. Satele clocoteau de entuziasm, bătrânii îngenuncheau și sărutau glia desrobită, iar femeile împodobeau casele lor și ale Dumnezeului nostru cu flori de grâu și leandru... Se rupeseră doar lanțurile robiei! Din temniți au fost scoși toți portstegarii românismului de pe acele meleaguri și tricolorul românesc s'a înălțat din nou pe frontariile edificiilor...

Dela acea dată și până în vremile noastre colonia românească a cunoscut cea mai mare înflorire. In mijlocul unei masse streine de sufletul latin se ridicase acolo o cetate puternică de suflet românesc ce plătea tribut numai civilizației...

1940

Anul acesta a fost și pentru românii de acolo un an greu. Arabii profitând de conflictul ce s'a ivit între marile puteri europene: Germania și Anglia, prin santejarea acestora din urmă au ocupat din nou provincia aceea românească, deslănțuind asupra fraților noștri cele mai aprige prigoane, prin omorîrea ori întemnițarea intelectualilor ce-i aveam, prin arderea bisericilor și expulzarea unui alt număr de fruntași. Asta în ciuda tuturor garanțiilor engleze plutocrate...

Peste satele românești s'a abătut din nou nebunia desmățului, a urii, jafului și sângelui vărsat din abundență. Și aceasta în prezența „reprezentanților" puterii Angliei și a conducătorilor arabilor care-și luaseră angajamentul „formal" că populația nu va avea de suferit, că li se va respecta credința, limba și cultura.

O singură dată a schițat Anglia un gest „diplomatic" de protest, dar și atunci i s'a răspuns cu cinismul caracteristic arabilor:

— „Nu s'a întâmplat nimic. Dacă totuși au fost împușcați unii dintre recalcitranți, aceasta se datorește faptului că nu poate exista banchet fără... puțin sânge"...

Articolul „Suferințele Românilor din Arabia", apărut în ziarul „Tribuna" din Brașov, scris de E. B. M., pentru care s'au dresat acte de trimitere în lagăr a autorului.

(Vezi penultimul capitol al lucrării)

asupra celor îndurate din partea Cenzurii Militare a Capitalei, suferințe cari nu erau numai ale lui :

„Venind în refugiu, la București, am intrat la „Timpul", al cărui redactor pentru Ardeal, cu sediul la Cluj, fusesem și mai înainte.

„Atribuția mea era: problemele ardelene.

„O asemenea însărcinare nu era deloc ușoară din cauza cenzurei.

„La început am fost chiar descurajat fiindcă mă și vedeam șomeur, din cauză că tot ce scriam era reținut și deci inutilizabil pentru tipografie. Am ajuns, într'un rând, să am pe masa de paginație din atelier peste 17 articole reținute, încât creiasem o adevărată criză de... plumb. Din cauza aceasta neplăcerile ziarului erau mai mari decât ale mele fiindcă se cheltuiau bani zadarnic cu culesul, iar muncitori cari să culeagă altceva, nu prea erau din cauza concentrărilor. Nu odată ziarul a întârziat, pierzând din cauza mea, numeroase trenuri, deși vina aparținea în întregime cenzurei care era deosebit de vigilentă cu tot ce se scria despre Ardeal.

„Ca să se curme asemenea neplăceri și pierderi materiale am fost sfătuit de secretariatul de redacție să recurg la o metodă detestabilă din toate punctele de vedere, fiindcă ea însemna de fapt renunțarea, în bună parte, la demnitatea scrisului. Era adică vorba să mă duc cu manuscrisele la cenzură pentru ca să vadă cei de acolo, ab-ovo, „ce e bun și ce e rău". M'am lăsat, în cele din urmă, convins să urmez această cale fiindcă nu aveam încotro deși cenzurarea manuscrisului propriu zis era o moștenire din Evul Mediu la care se părea că s'a renunțat definitiv încă depe vremea revoluției franceze.

„La cenzură, cetirea unui manuscris era ceva deosebit de chinuitor. Cenzorul citea dar era întrerupt de zeci de ori, fie de prieteni, fie de telefon, fie de dudui cari veneau după bilete gratuite la teatre și cinematografe.

„Dacă omul stăpânirii reușea totuși să citească mai cu atenție, se oprea deodată brusc, încrunta sprincenile și sublinia nervos pasagii după pasagii, adăogând la margine și câte un gros semn de întrebare.

„— Aci ai greșit, domnule, răspundea el sentențios. Dvs. uitați că nu se poate scrie nimic despre Trăsnea sau Ip și că nu ne e îngăduit să spunem că Românii din nordul Ardealului sunt persecutați fiindcă am supăra pe germani.

„— Dar, domnule cenzor, încercam eu timid, să înfirip o argumentare, vă rog să...

„— Degeaba pledezi o cauză pierdută, mi se răspundea

ANUL IV Nr. 4 — 22 IANUARIE 1944 — 10 LEI
„AM FOST ȘI-OI FI!"
Ardealul
ORGAN LIBER DE LUPTĂ ȘI AFIRMARE ROMÂNEASCĂ
DIRECTOR: Dr. Constantin Hagea
REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA București, Strada Dionisie Lupu Nr. 65

Anul II. Nr. 13 — 8 Pagini 20 Lei — 10 Martie 1944
PLAIURI NĂSĂUDENE
Virtus Romana Rediviva
Director: E. BOȘCA-MĂLIN
Redacția și administrația București IV

CÂMPIA LIBERTĂȚII
ANUL I No. 1 — DIRECTOR VLAICU BÂRNA — 15 IANUARIE 1944

ANUL II — No. 18 — 4 PAGINI — 20 LEI — Duminică 2 Aprilie 1944
TRANSILVANIA NOASTRĂ
SĂPTĂMÂNAL DE LUPTĂ ȘI AFIRMARE ROMÂNEASCĂ

Gazetele ardelene din Capitală cari au ținut mereu trează flacăra luptei contra dictatului dela Viena în anii 1940—1944. Lipsește gazeta „Lumea și Țara" refugiată din Cluj, care a apărut până la 1 Ianuarie 1944, sub conducerea bătrânului Sebastian Bornemisa.

„Ardealul" era condus de C. Hagea; „Plaiurile Năsăudene" de E. Boșca-Mălin; „Câmpia Libertății" de Vlaicu Bârna; „Transilvania Noastră" de I. T. Ilea, C. Albu și G. Eremiescu.

în cele din urmă, dar fii bun și așteaptă să vedem ce zice domnul șef.

„Cenzorul dispărea în cabinetul șefului, de unde revenea cam peste o oră. Când îl vedeam, respiram ușurat. Poate, ziceam eu, îi dă drumul și, în felul acesta, voi mai putea figura și eu cu ceva în coloanele ziarul „Timpul".

„Bucuria era de scurtă durată fiindcă, în majoritatea cazurilor, din tot articolul nu rămăsese decât fraza de introducere, ceva frânturi pela mijloc, fără nici o legătură între ele, câteva rânduri la încheere. Restul totul era ștampilat cu roșu: Cenzurat... Cenzurat... Cenzurat...

„Nimic mai descurajant decât săvârșirea unei munci inutile.

„Plecam dela biroul cenzurei cu suflet și avânt frânt și nu odată mă gândeam că va trebui să-mi aleg o altă meserie.

„La redacție mă așteptau colegii cari mă tachinau cu compasiune.

„Ultimul cuvânt îl avea directorul:

„— Ce ne facem, ardelene, că nici mâine nu ai nimic în ziar.

„Dacă am văzut cum stau lucrurile mi-am zis să le iau toate mai cu binișorul și mai pe... ocolite. M'am refugiat deci în istorie. In felul acesta povesteam și evocam fel de fel de întâmplări cari se potriveau și vremurilor prezente.

„Cenzura era acum mai îngăduitoare din moment ce nu mai atacam direct guvernul maghiar și politica lui cu privire la problema Ardealului.

„Procedând astfel am reușit să concentrez, la un moment dat, în coloanele ziarului „Timpul", unele dintre cele mai ilustre condee ale Ardealului românesc. Să amintesc printre alții pe d-nii: dr. Iuliu Hațieganu, rectorul Universității din Cluj-Sibiu, dr. I. Stăniloaie, rectorul academiei teologice din Sibiu, prof. univ. Victor Iancu; Ștefan Mateș, dr. Valeriu Moldovan, dela Turda; prof. Nicolae Comșa și Nicolae Albu din Blaj dar mai ales părintele dr. Elie Dăianu dela Teiuș care îmi trimetea zilnic nu unul, ci câte 2—3 articole, cu rugămintea ca toate să apară și — pe cât se poate — în pagina întâia.

„Cu părintele Dăianu am purtat o lungă și interesantă corespondență, caracteristică pentru epoca refugiului. Intre altele se plângea mereu că nu-i apar toate articolele, că nu primește regulat ziarul, etc. Eu căutam să le împac pe toate cum puteam mai bine. Ba între timp am inaugurat o bibliotecă, în editura „Timpului", intitulată „Adevăr și Lumină", în care plănuisem să dau

posibilitate tuturor fruntașilor ardeleni să-și spună părerea cu privire la problemele Ardealului. Inceputul l-am făcut cu un valoros studiu al d-lui prof. univ. dr. Valeriu Moldovan, întitulat „Drumul Transilvaniei în ultima sută de ani".

„Când eram mai mulțumit de ceeace putusem realiza am fost chemat, cu alți colegi de presă, la cenzură, unde ni s'a spus că de-acum înainte nici chiar istoria ardeleană n'o mai putem face fiindcă, la ordinul baronului Killinger, ministrul Germaniei în România, între București și Budapesta a intervenit un „armistițiu de presă".

„Acum devenisem, cu adevărat, inutil în redacția ziarului „Timpul".

„M'am retras pentru aproape un an, revenind însă chiar în seara zilei de 23 August, când găsindu-mă întâmplător în București, imediat ce am ascultat la radio mesagiul isbăvitor, am dat fuga la redacție și am șters, cu scte, rugina depe peniță.

„Am fost întrebat de mulți, ce-am reținut caracteristic de pe vremea cenzurii.

„De reținut am reținut multe dar dintre toate voi povesti aci un singur caz. Am voit să public, într'o revistă, o poezie a d-lui Zaharia Bârsan, pe care autorul mi-o încredințase cu mulți ani înainte, pentru publicația „Hyperion" din Cluj. Cu mult talent și putere de evocare, poetul vorbea, în poezia respectivă, scrisă în 1936, de un lup grozav care după ce fusese împușcat, fusese adus la oraș, trântit pe caldarâm spre a servi ca obiect de curiozitate și batjocoră: copiilor de școală, vădanelor și precupețelor .

„Eram sigur că va fi o poezie de efect și am crezut că nu mai este nevoe să mă deplasez personal la cenzură ci să folosesc telefonul.

„— Alo, alo, se poate vorbi cu d. cenzor X, am întrebat eu?

„— Firește, mi s'a răspuns dela celălalt capăt al firului, sunt chiar eu la telefon.

„— Bravo, zic eu, sunt un om norocos. Ți-a plăcut poezia poetului Bârsan? Merge?...

„— Mi-a plăcut, răspunde vocea, dar nu merge...

„— ???

„— ...fiindcă e subversivă.

„— Subversivă ! am repetat eu buimăcit, dar de ce ?

„— E subversivă fiindcă poetul Zaharia Bârsan ca ardelean e împotriva regimului și, se vede cât de colo, că atunci când a scris despre lupul împușcat s'a gândit la d. mareșal Antonescu!!!...

„Am lăsat să-mi cadă receptorul pe masă.
Orice continuare a conversației era de prisos".

Cenzura în vremea Antoneștilor??
Cea mai reușită caricatură a regimului!!

Absurditatea măsurilor Cenzurii Militare mergea atât de departe contra gazetarilor ardeleni, încât nu numai că li se aplica un regim special lor și gazetelor, dar corespondenții presei din Capitală, pe lângă faptul că materialul trimis era supus cenzurării echipelor pentru scrisori dela poștă, trebuiau să obțină apobarea asupra celor scrise și a prefectului respectiv. Deci un articol trimis de un gazetar ardelean trecea prin trei cenzuri! (Vezi „Dacia", Timișoara 8 Aprilie 1944 și „Tribuna", Brașov, 3 Nov. 1944).

Cenzura interzicea orice manifestare ardeleană în scris. Până și prăznuirea zilei sfinte a lui 1 Decembrie, cu prilejul împlinirii a 25 ani dela Unire, a fost oprită.

Acțiunea criminală contra presei ardelene a mers atât de departe, încât cenzura a luat măsuri de a o suprima complect, prin limitarea apariției gazetelor la două numere pe lună. „Unirea Poporului" din Blaj, dând alarma asupra acestei măsuri, scria următoarele în 1943:

„Deciziunea apărută zilele trecute în presa cotidiană din Capitală prin care se opresc gazetele săptămânale să mai apară de cât de 2 ori pe lună, adică de 24 ori pe an, dacă nu împlinesc condițiunile din art. 11 din Decretul Lege dela 1938, anume de a se constitui în societăți pe acțiuni, înseamnă pur și simplu a le pune ștreangul de gât, căci de decenii gazetele ardelenești luptă cu sărăcia, cu lipsurile, — tocmai din pricina că nu urmăresc scopuri lucrative, ci un nobil ideal, care cere sacrificii și nu aduce foloase.

„Adică noi, cari nu am lucrat pentru bani și nu am putut strânge nici un fel de avere; noi cari nu știm cum am putea cruța mai tare, numai ca să nu încheiem anul cu pierdere; noi cari am dat atâtor cititori gazeta în cinste; să fim împiedicați de a mai apărea săptămânal pentru aceasta?

„Iar gazetele cari s'au întemeiat cu scopul de a realiza câștiguri, să dăinuiască tocmai pentru că sunt proprietatea mai multora întovărășiți cu scopul de a face bani prin gazetă?

„Nu, asta-i cu neputință!

„Noi ne-am plâns împotriva acelui Decret Lege în nenumărate rânduri și am crezut că va dispărea odată cu d. Titeanu care l-a făcut, dar se vede că ne-am înșelat.

„Rugăm să nu se lovească, ucigând gazete cari au făcut atâta bine și servicii atât de însemnate Neamului nostru".

Săptămânalele ardelene din Capitală „Ardealul" și „Plaiuri năsăudene", făcându-se ecoul nemulțumirilor, scriau:

„Ne solidarizăm în totul cu vederile și protestul confratelui blăjan. Căci ar însemna prin aplicarea pomeniului decret că editarea de ziare săptămânale poate fi numai privilegiul unor oameni bogați, alții nemai putând scoate gazete românești, fiindcă nu dispun de fonduri ca să constituie o societate pe acțiuni.

„Un Eminescu dacă ar trăi în zilele noastre ar continua să fie numai un biet salahor al presei, cu un salar de mizerie însă va trebui să lucreze 16—20 ore pe zi ca să-și epuizeze energiile, să-și tocească nervii și să ajungă la balamuc. „Noi ne apărăm sărăcia și neamul", spunea genialul poet și asta o repetăm și noi, cei dela gazetele ardelenești. Căci ele constitue o chemare permanentă de luptă, iar nu o invitație la vals, la petreceri. Existența noastră este o necesitate națională și marile comandamente naționale sparg formele rigide și cătușele făurite de un regim odios.

„Să se retragă opreliștele regimului care ne costă hotarele și ne-a împins până la marginea prăpastiei!"

Așa înțelegea să răspundă presa ardeleană unei măsuri abuzive luată sub dictatură! Acesta era tonul și atitudinea!

Forța presei ardelene nu putea fi slăbită prin nimic. Presa din Transilvania era condusă atunci ca și azi de și care nu văd în condeiul lor decât o armă națională. In fața primejdiei cu toții ne-am solidarizat, unul ca unul, și atentatul plănuit a fost înlăturat.

ANUL 22 No. 1 — 1 IANUARIE 1944

LUMEA ȘI ȚARA

ZIARUL SĂTENILOR ROMÂNI DE PRETUTINDENI

DIRECTOR SEBASTIAN BORNEMISA

REDACȚIA

ABONAMENTUL ANUAL

APARE SĂPTĂMÂNAL

Săptămânalul d-lui Bornemisa, refugiat din Cluj, ce a apărut vreme de trei ani în Capitală.

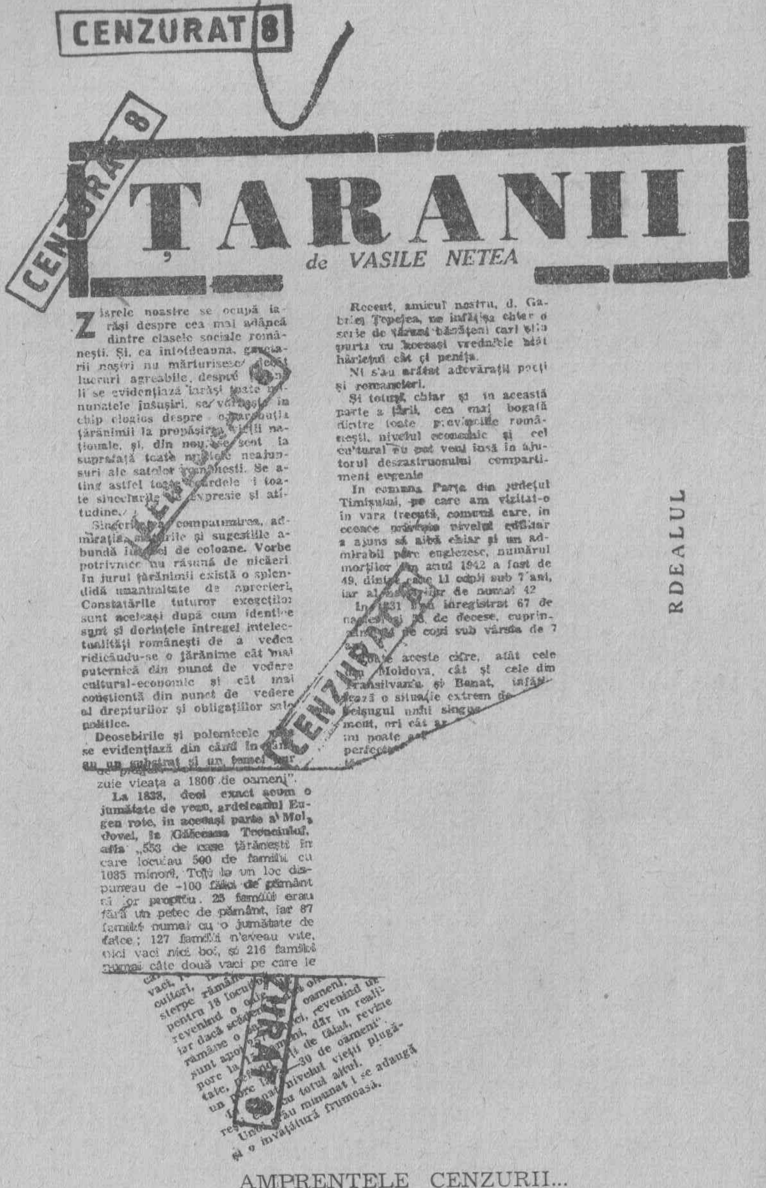

CENZURAT 8

ȚĂRANII

de VASILE NETEA

Ziarele noastre se ocupă iarăși despre cea mai adâncă dintre clasele sociale românești. Și, ca intotdeauna, gazetarii noștri nu mărturisesc [illegible] lucruri agreabile, despre [illegible] li se evidențiază iarăși toate [illegible]nunatele însușiri, se vorbește in chip elogios despre contribuția țărănimii la propășirea vieții naționale, și, din nou, se scot la suprafață toate [illegible] neajunsuri ale satelor românești. Se ating astfel toate [illegible] și toate sincerările [illegible] expresie și atitudine.

Singeri[illegible] compatimirea, admirația, [illegible]rile și sugestiile abundă în [illegible] de coloane. Vorbe potrivnice nu răsună de nicăeri. In jurul țărănimii există o splendidă unanimitate de aprecieri. Constatările tuturor exegeților sunt aceleași după cum identice sunt și dorințele intregei intelectualități românești de a vedea ridicându-se o țărănime cât mai puternică din punct de vedere cultural-economic și cât mai conștientă din punct de vedere al drepturilor și obligațiilor sale politice.

Deosebirile și polemicele [illegible] se evidențiază din când în [illegible] au un substrat și un [illegible]

[illegible] zuie vieața a 1800 de oameni".

La 1838, deci exact acum o jumătate de veac, ardeleanul Eugen [illegible], în aceeași parte a Moldovei, la Găiceana Tecucinului, afla „553 de case țărănești în care locuiau 500 de familii cu 1085 minori. Toți la un loc dispuneau de ~100 fălci de pământ [illegible] propriu. 25 familii erau fără un petec de pământ, iar 87 familii numai cu o jumătate de falce; 127 familii n'aveau vite, nici vaci nici boi, și 216 familii numai câte două vaci pe care le [illegible]

[illegible] vaci, [illegible] cultori, [illegible] sterpe rămâne [illegible] pentru 18 locuitori [illegible] oameni, revenind o [illegible] revenind un [illegible] iar dacă scădem [illegible] dar în realitate rămâne o [illegible] de tăiat, revine sunt apoi 25 [illegible] de oameni". [illegible] pare la [illegible] 30 de [illegible] nivelul vieții plugărești, [illegible] totul altul. [illegible] minunat i se adaugă și o învățătură frumoasă.

Recent, amicul nostru, d. Gabriel Țepelea, ne înfățișa chiar o serie de țărani bănățeni cari știu purta cu aceeași vrednicie atât hărlețul cât și penița.

Ni s'au arătat adevărații poeți și romancieri.

Și totuși, chiar și în această parte a țării, cea mai bogată dintre toate provinciile românești, nivelul economic și cel cultural nu pot veni însă în ajutorul dezastruosului compartiment eugenic.

In comuna Parța din județul Timișului, pe care am vizitat-o în vara trecută, comună care, în ceeace privește nivelul edilitar a ajuns să aibă chiar și un admirabil parc englezesc, numărul morților din anul 1942 a fost de 49, dintre care 11 copii sub 7 ani, iar al [illegible] de numai 42.

In 1931 s'au înregistrat 67 de nașteri și 38 de decese, cuprinzând [illegible] de copii sub vârsta de 7 ani.

[illegible] aceste cifre, atât cele din Moldova, cât și cele din Transilvania și Banat, înfățișează o situație extrem de [illegible] meșteșugul unui singur [illegible] moment, ori cât ar [illegible] nu poate [illegible] perfect[illegible]

ARDEALUL

AMPRENTELE CENZURII...

Un articol al lui Vasile Netea cenzurat în 1942 pentrucă cerea drepturi pentru țărani. Autorul a fost amenințat cu trimiterea în fața autorităților sub învinuirea de... comunist!...

Pentruca gazetarii să poată strecura cât mai multe lucruri prin coloanele gazetelor pe seama marei masse de cititori, se recurgea la diferite trucuri. Astfel, spre a aminti pe celea mai importante, cari au făcut „epocă" pe vremea aceia, producând însă și mari dureri în familiile osenitorilor scrisului curat, pomenim faimosul articol asupra „Suferințelor Românilor din Arabia", apărut în cotidianul „Tribuna" din Brașov în 8 Martie 1942, în care este vorba despre persecuțiile ce le îndurau frații noștrii din partea arabilor, adică a ungurilor. Plecând dela faptul sosirii în țară a părintelui Ion Costan (în articol: Kir John of Kostany) autorul articolului arată nu numai barbariile „arabilor" (ceiace nu era îngăduit să se scrie) ci și ale „patronilor lor" (în articol englezii, dar cititorul identifica pe germani). „Dealtfel atât între noi și arabi (unguri) cât și mai ales între noi și patronii lor există o veche ură, — scria în partea finală autorul articolului. Acei patroni, englezii mincinoși (recte germanii, n. n.) pentru care se varsă mult sânge românesc, credem că vor fi învinși în acest război. Credem tare aceasta. Credem că oștile germane (recte engleze, n. n.) vor birui puterea răului și frații noștri vor fi liberi iară..." A doua zi după apariția articolului, agenții Gestapoului percheziționau locuința gazetarului, iar atașatul de presă al Legației germane protesta la Ministerul de Externe român. Ministrul Propagandei constrânge pe directorul ziarului, să dea afară pe redactor, lăsându-l pe drumuri cu o familie grea, în vreme ce Siguranța Generală trimitea 2 agenți pentru a-l ridica și trimite în lagăr.

Prin coloanele gazetei săptămânale „Ardealul" ce apărea în Capitală, Constantin Hagea trimitea regulat „mesagii". Iată câteva „articole" scrise în forma răspunsurilor la „Poșta redacției", în cari se picura rând cu rând credința și revoltele, se schițau amenințări și se făceau prognosticuri pentru mâine. „Ungariei" i se spuneau acestea, prin intermediul fictivului, Sigheti Bandi („Ardealul" 16 Iulie 1943):

> „D-lui Sigheti Bandi, comuna Beclean:
>
> Poziția D-voastră în acest litigiu este destul de șubredă. Și aceasta mai ales din motivul că D-voastră nu aveți alt argument decât acela al posesiunei. Ori, acest argument este cu totul neîndestulător, pentru ca să puteți păstra patrimoniul din litigiu (Ardealul de nord, n. n.). De altfel chiar și în ceeace privește pretinsul drept ce-l invocați, bazat pe posesiune, el poate fi oricând răsturnat de partea contrară, deoarece ca

să poată fi vorba de posesiune se cer mai multe condițiuni, între care titlul just și bună credință, ceeace în cazul D-voastră lipsește cu desăvârșire. Urmarea sigură va fi că veți pierde procesul și în afară de spese veți fi obligat la „restituio in integrum" — așa cum se întâmplă în procesele de acest soiu. Suntem de acord, că avocații ce i-ați angajat au făcut și face tot posibilul ca să vă salveze, însă străduințele lor vor rămânea fără efect. Păcat de speze! Dacă ați fi ascultat de noi la timpul său, poate nu ați fi ajuns în această situație tristă. Și nu uitați, ați mai făcut o greșeală mare: ați ridicat împotriva D-voastră și pe ceilalți doi moșieri vecini, cari altfel v'ar fi putut aduce bune servicii ca martori în proces. A fost o greșeală de tact catastrofală. Suntem siguri că vor veni numai decât și ei cu acțiuni în revendicare împotriva D-voastră. Fără să avem de gând să vă mustrăm, însă, ca unii ce vă cunoaștem bine, ne putem lua îngăduința să vă spunem o vorbă plină de învățături: „Lăcomia strică omenia..."

Gazetarului fascist, dușman al poporului român, Virginio Gayda, i se răspundea („Ardealul", 25 Sept. 1943), următoarele:

„D-lui V. Gaida, f. ziarist, of. p. militar 198:

Vă știam combativ și chiar intratabil în chestiunile ardelenești. Nu odată părerea Dvs. a fost lege pentru alții.

Noi am fost singurii cari am avut o rezervă pronunțată față de opiniile Dvs. Ca întotdeauna timpul aduce lămuriri. Noi ne-am lămurit. Pe D-voastră vă vor „lămuriri" evenimentele..."

Distinsului prieten al Românilor, Scotus Viator, i se scria:

„D-lui Sc. I. aViator, Of. Poștal Militar nr. 340:

Acolo departe vă trudiți din răsputeri să slujiți Neamul și Țara Românească. Ca și în trecut, inima D-voastră bate pentru marile probleme românești, care se așteaptă acum rezolvate. Vremurile sunt grele și evenimentele epocale. Cei buni și vrednici în astfel de împrejurări se dovedesc ca atare, prin mintea lor luminată și prin devotamentul lor întreg. D. Gh. Pop ne vorbește adeseori despre D-voastră în termenii cei mai elogioși. D-sa cunoaște bine tot ceeace ați făcut pentru cauza românească. Să dea Bunul Dumnezeu ca și de data aceasta străduințele D-voastră să rodească din belșug, pentru ca în felul acesta să aveți mulțumirea lucrului împlinit. Iar noi, la rândul nostru, vom ști să ne arătăm toată mulțumirea și recunoștința pentru lupta D-voastră, pusă în slujba înaltelor idealuri românești. La bună și apropiată vedere".

Tot în felul acesta se „coresponda" cu d-na M. Br. (Marea Britanie, d-ra A. M. Rica (America), etc.

Când veștile venite depe fronturi erau îmbucurătoare pentru Români, repurtându-se noui victorii engleze asupra nemților, Hagea își anunța cititorii prin reclama unei cărți polone, traduse în românește:

„PANICA VINE DIN VĂZDUH"
de
Bogoslav Kuczinski

In ziua de 11 August 1943, baronul ungur Atzel, a ținut un fulminant discurs contra Românilor în Simleul Silvaniei, jud. Sălaj. Cenzura nu lăsa să se schițeze nici o vorbă de protest. Hagea însă publica în loc de frunte:

Români, nu uitați firma
BARATEL
inaguruată în 11 August 1943, cu concursul celebrului Fritz, în Piața din Simleu.
Condițiile de plată urmează.
Ele ne vor fi favorabile.

Gabriel Țepelea urmărea cu deosebită atenție ceiace se scria în presa din Transilvania, trimițând — tot sub forma „poșta redacției" — avertismente celor ce se abăteau dela linia de luptă a scrisului, „Corespondența" și-o adresa pe numele său. Astfel, într'un număr al „Ardealului", trimitea gazetei „Beiușul" care publicase — din neatenția secretarului de redacție — un articol împotriva Americei și, în genere, ostil Națiunilor Unite, aceste „puneri la punct":

„D-lui G. Țepelea-București. — Conjudețenii D-voastră din Bihor s'au avântat în ultimul timp

în politica mapamondului. Găsim bunăoară că nu este cazul, ba este riscant și cu urmări serioase pentru ei, să se ocupe de sgârie norii de nu știu unde, și de politica lor, când durerile românești se plimbă prin piața Beiușului și când zilnic ne vin dureri de peste mejdia din apropiere".

„Avertismente" tot atât de curajoase trimitea și... peste hotare. Plin de curaj, documentat și cu multe urmări neplăcute pentru el, a fost articolul publicat în 1943, în „Universul", asupra aniversării morții generalului erou Dragalina „căzut pentru dreptatea noastră, împotriva permanentului nostru dușman" (germanii, n. n.).

„Democrației", Hagea și cu Țepelea îi trimiteau în toamna lui 1943 acest „răspuns" la poșta redacției:

„D-lui Dem. Oc. Rațiu-Loco: Dela plecarea dvs. ne-au lovit multe năpaste. Dacă v'am fi avut printre noi, desigur, le-am fi înfruntat mai ușor. Ba suntem dispuși să credem chiar, că multe dintre aceste năpaste ar fi fost ocolite dela început. Iată pentru ce noi și prietenii noștrii ardem de nerăbdare să vă vedem întors cât mai curând. Dealtfel am fost întotdeauna de părerea că absența dvs. nu se poate prelungi prea mult. Locul dvs. a fost și va fi printre noi".

„Evenimentul" prăbușirii lui Mussolini în 1943 trebuia prăznuit cum se cuvine de gazetarii ardeleni. Cenzura însă n'a lăsat să se strecoare niciun cuvânt. Politica atât de criminală a tăcerii nu îngăduia comentarii, lângă telegramele D. N. B.-ului. In fața acestei situații paginile presei ardelene au apărut aproape în întregime cu reclame, în loc de frunte. In Capitală gazetele ardelene au publicat o fotografie a lui Mussolini încadrată în aceste citate, profund grăitoare pentru acele vremi:

„CE E RĂU ȘI CE E BINE
TU TE 'NTREABĂ ȘI SOCOATE"
(Eminescu: Glossa)
„CE E VAL, CA VALUL TRECE"
(Eminescu: Glosa)
„ERA PE CÂND NU S'A ZĂRIT
AZI O VEDEM ȘI NU E".
(Eminescu: „La Steaua")
„FINIS CORONAT OPUS"
„SIC TRANSIT GLORIA MUNDI"
„MULTE'S TARI CUM CREDEM NOI
ȘI MÂINE NU-S"
(G. Coșbuc: „Moartea lui Fulger")

D. SEBASTIAN BORNEMISA, președintele Sindicatului Presei Române din Transilvania în anii 1941—1944.

D. AUREL BUTEANU, vicepreședintele Sindicatului în acești ani.

D. CORNELIU ALBU, redactor la „Timpul".

D. Gabriel TEPELEA, redactor la „Universul"

Cuvântul „Cluj" ori „Feleac" n'a fost îngăduit multă vreme să fie scris. Gazetarul îl înlocuia cu „Julc", ori, mai sigur fiind că va trece în articol, cu... Cernăuți, încolo.... toate frazele ocupându-se de captiala Transilvaniei românești, (Vezi: „Tribuna" - Brașov, 27 Februarie 1943, articolul semnat de E. B. M.). Nu se putea pomeni nici numele d-lor Iuliu Maniu, Brătianu, etc., considerați ca cei mai mari dușmani ai Neamului. Gazetarii ardeleni strecurau însă totdeauna ample dări de seamă asupra vizitelor ce le făcea în Transilvania d. Iuliu Maniu, căruia îi spuneau simplu: „președintele Partidului Național", la începutul reportajului menționând... „O vizită acum 40 ani..." Asta pentru ca cei dela cenzură — în marea majoritate oameni fără cultură — să știe că faptele s'au petrecut în trecut. O astfel de dare de seamă se poate citi în „Ardealul" din 17/24 Aprilie 1943.

D. Zenobie Pâclișeanu, cărturarul care supunea unei aspre critici toate publicațiile maghiare în legătură cu Ardealul, folosea altă metodă în articolele ce le publica în „Universul". Ungariei îi spunea „o țară cu oameni fuduli"; Germania era aceea cu „oameni duri și grei de cap", etc.

Aceiași luptă, aceiași atitudine plină de demnitate și același scris ce încerca să se strecoare printre foarfecile cenzurii, au avut-o și Vasile Netea, tumultuosul nostru confrate, și mereu neastâmpăratul Corneliu Albu, precum și vigurosul Corneliu Coposu, Gh. Sbârcea, Ion Groșanu, A. Alicu, etc. Alături de ei, se cuvine să pomenim în loc de frunte, pe grupul de luptă al gazetarilor dela „Gazeta Transilvaniei" din Brașov, în frunte cu Ion Colan, profesorul I. Bozdog, doamna Branisce și doctorul Căliman; pe confrații dela Alba-Iulia, strânși în jurul „Detunatei": Ion Popa-Zlatna, V. Copilu-Cheatră, I. Munteanu, etc., pe Vasile Iluțiu cu steagul „Gazetei dela Turda", pe Nic. Dobârceanu dela Sibiu cu scrisul cald din paginile „Foii Poporului", fără să mai stăruim asupra gazetelor cari au lăsat cea mai luminoasă pildă de luptă: „Telegraful Român", Sibiu, „Unirea" și „Unirea Poporului", Blaj, „Tribuna Română", Arad, „Vestul", Timișoara, „Ecoul" confratelui I. Ștefănescu, Timișoara, etc. Și pentru a ne păstra deplina obiectivitate în această lucrare, nu ne este îngăduit să nu pomenim și numele gazetarilor: Grigore Popa, Sibiu, Gavril Pop, Brașov, C. Miu-Lorica, Timișoara, Sever Stoica, Arad, Gh. Stoica, Brașov, cari, dacă în problema mare a politicei în genere au avut alte credințe, în ceiace privește Transilvania au militat pe drumul drept al înaintașilor. In ce privește Ardealul, n'am

avut trădători ai cauzei. Asta trebue să se știe. Și cu asta ne mândrim!

Nu putem trece, fără a încresta pe acest război de luptă ardeleană, scrisul presei din Moldova pentru Transilvania, și în special activitatea gazetarilor Coriolan Gheție și Ion Șugariu. In condițiuni mai ușoare, cu o cenzură mai puțin vigilentă, ei au isbutit să răspândească cu mult efect suflul Ardealului prin cel mai răspândit ziar „Bacăul", condus de devotatul I. Nicolau, care a transformat coloanele într'o cetățue a iridentei transilvane. Coriolan Gheție, tânăr înzestrat cu o excepțională cultură catolică, a fost de altfel un tovarăș de scris nelipsit în paginile presei din Capitală, de unde cenzura i-a rupt câinește de atâteaori din scrisul său bogat.

Mai îndrăznețe, dar și mai cu efect erau mesagiile ce le trimitea un redactor ardelean prin coloanele cotidianului „Curentul" la rubrica „Răsfoind presa transilvană". Potrivind subtitlurile din text, gazetarul a putut emite, vreme de 2 luni, până la descoperirea lui, zeci de mesagii, dintre cari menționăm: „Vrem întreg Ardealul" (6 Sept. 1943), „In curând ne vom desrobi frații prin luptă" (9 Sept. 1943), „Oamenii mântuirii sunt aici" (12 Sept. 1943), „Protopopul Huedinului trebue răsbunat" (14 Sept. 1943), „Frați de luptă stați la datorie" (19 Sept. 1943), „Gazetarul George Dăncuș (din Cluj, n. n.) a fost închis 2 ani" (22 Sept. 1943), „Suntem opriți, suntem mințiți" (16, 21 Oct. 943); etc. Increstând un articol cu caracter religios în formă, scris de Hagea, intitulat „Fost-a om trimis dela Dumnezeu", redactorul „Curentului" îl republica într'o formă care dădea și numele celui trimis de D-zeu („Curentul", 4 Oct. 1943): M. A. N. I. U.

In cursul lunei Septembrie 1943 guvernul dictatorial a procedat la arestări de „suspecți". Mesagiul trimis prin coloanele „Curentului" amenința în 27 Septembrie: „In curând — sosește — ceasul — răsplătirilor".

Serviciul Secret al Mareșalului, împreună cu Gestapoul, au descoperit „manopera" și într'o noapte au ridicat pe autor, ducându-l la Siguranța Generală pentru cercetări. După 2 zile l-au eliberat, urmând să-l trimită în judecata Curții Marțiale. In același timp a fost sesizată Cenzura Militară cerându-i să fie mai vigilentă. Dar gazetarul nu s'a molcomit. Adaptând tactica dela „Tribuna" din Brașov, a scris câteva articole asupra „Românilor din Siberia" și „Neamul raihgam-ilor și namreg-ilor". (Citește invens, n. n.).

Dar în afară de aceste mărturii de luptă ale gazetorilor ardeleni, cari ar putea fi povestite pe pagini întregi, este

MĂRTURII DIN LUPTA GAZETARILOR ARDELENI.

Se pot citi următoarele lozinci: „M-A-N-I-U"; „Se apropie ceasul socotelilor"; „Frați de luptă — stați mereu la datorie"; „Gazetarul George Dăncuș — a fost închis — doi ani".

bine să se amintească și articolele scrise și tipărite clandestin, peste voia cenzurii, difuzate în mii de exemplare, pe întreg întinsul țării. Ele veneau să dea noi forțe luptei tenace, surde, dusă de ardeleni.

Un articol „Vrem slobozenie de vorbă", apărut în 28 Iulie 1943, un gazetar ardelean, polemizând cu presa din Koloszvar-ul de tristă amintire, sublinia:

„ Nimic nu uităm noi aieștia ce sântem români trudiți — scria în preajma anului 1848 nestorul Gh. Barițiu, în foile sale din Brașov — nici sudalma gré spusă în față, nici vorba cu hicleșug măsluită de defăimare..."

„Și azi, ca și ieri, când gazetarii ardeleni nu ne mai putem înăbuși strigătul de revoltă și durere lângă nedreptățirea criminală a unui hotar tras peste inimile noastre insultate, ne unim scrisul de acum cu al bătrânilor și cerem prea respectuos „SLOBOZENIE DE VORBĂ pentru Ardeal".

Iar în articolul „A sosit un nou convoi", apărut în „Ziua Sfintei Cruci 1943", tălmăcindu-se durerea românească pentru frații ce zăceau în robia ungurească, se scriau aceste fraze cu privire la stările din România:

„Durerea nu-i slobod s'o strigăm în țara noastră pe care o vrem liberă! Ingenuncherile parastaselor pentru odihna sufletului eroilor transilvăneni ne sunt oprite, iar peste revoltele scrisului cotidian ce desvăluie stările din Ardealul crucificat de mișelie străină se pune pumnul greu al unui pretins armistițiu de presă..."

„Presa de toate mărimile și din toate colțurile pământului românesc, e silită să preumble zâmbetul cinic al tăcerii pline de dezagregare. Rezultatul firesc e că voințele mulțimilor se întețesc, nervii se 'ntind, gata să plesnească.

„Se oprește presa, dar nu se poate zăgăzui formidabilul vifor subteran din satele transilvane, gata de descărcări vulcanice pentru înmulțirea surprizelor".

„Uruitul acesta surd ce nu mai poate îndura crimele și umilirea, dar care îndeplinește porunca fatală a vremilor, a dreptății ce va să vină, nu e simțit de nimeni?"

„Ecoul nu se aude nicăieri?"

„Caveant consules!"

Aceleași gânduri, aceleași credințe, în ce privește Transilvania, au fost rostite și de George Sbârcea, confratele de mare talent ce a răzbit temeinic în presa Capitalei.

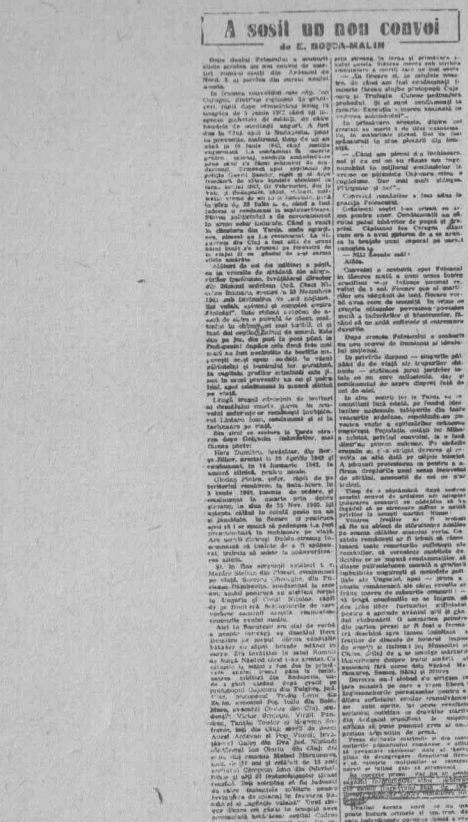

A sosit un nou convoi

de E. BOȘCA-MALIN

VREM SLOBOZENIE DE VORBĂ"!"

de E. BOȘCA-MALIN

„Una dintre părți va pieri!"

MĂRTURII DE LUPTĂ

Trei articole clandestine apărute în 1943 și difuzate în mii de exemplare în toate centrele ardelene.

Jertfele luptei n'au fost ușoare. Presa ardeleană a suferit în cei 4 ani 14 confiscări, 27 avertismente, 11 suprimări, patruspezece anchete la Siguranța Generală.

Dintre gazetarii ardeleni au zăcut în lagăre în acești patru ani: Zaharie Boila, **directorul cotidianului „România Nouă" din Cluj-Sibiu, cea mai reprezentativă figură a scrisului ardelean contemporan, apoi** Anton Mureșanu **(temniță și lagăr) directorul „Ardealului", pentru curajul puțin egalat de a protesta contra suprimării ziarului chiar la fostul Mareșal, căruia i-a spus că a uzurpat drepturile poporului. Pentru această „vină" omul acesta a fost purtat în 13 temniți. Dincolo, în Transilvania robită, au fost judecați și condamnați doi gazetari:** George Dăncuș **și** Ion Costan. **Data de 23 August a împiedicat, prin prăbușirea dictaturii, trimiterea în lagăr a d-lor Gh. Pop și Vasile Netea. In 1943, la intervenția d-lui Iuliu Maniu, s'a împiedicat trimiterea în lagăr a autorului acestor însemnări, acuzat de „propagandă subversivă prin scris".**

Nu putem încheia acest capitol fără să nu pomenim atitudinea d-lui Sever Bocu, **întemeetorul cotidianului „Vestul"-Timișoara, care totdeauna scria câte un editorial la răscrucea marilor evenimente, care, cenzurat fiind, circula în sute de exemplare în acest colț de țară. Lângă sbuciumul luptei lui, întâlnim pe** Octavian Metea, N. Tirioi, **și atâția alții. O atitudine frumoasă, demnă de relevat, a avut și fratele nostru de generație,** Aurel Alicu, **originar depe melagurile Hunedoarei, entuziastul purtător al pamfletului „Dacia Nouă"-București, luptător neostoit pentru românism și democrație.**

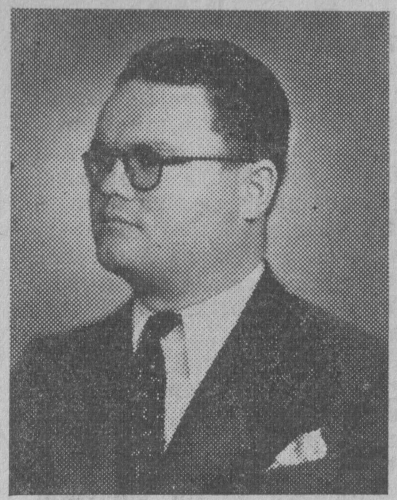

1 2

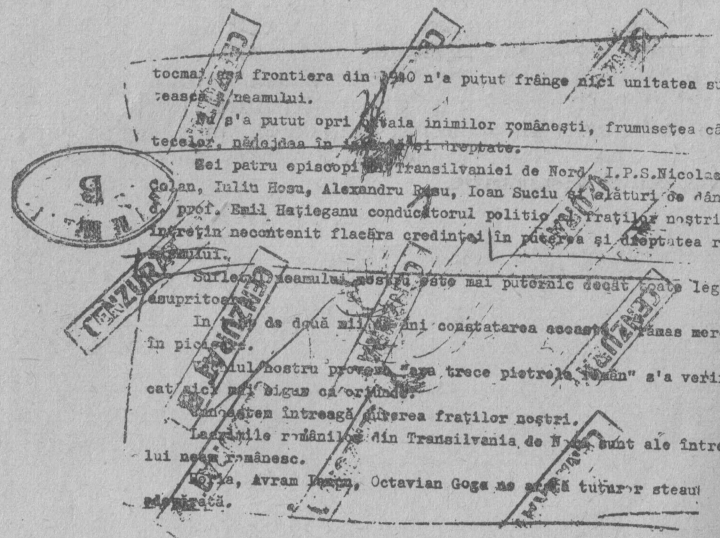

3

1. D. VASILE NETEA, redactor la „Universul" și unul dintre animatorii tineretului ardelean. 2. Câteva volume ale d-sale. 3. Un fragment dintr'un manuscris al d-lui Netea pe care și-a lăsat urmele „Cenzura"...

D. ZENOVIE PĂCLIȘANU

D. ANTON IONEL MUREȘIANU

MĂRTURII DE LUPTĂ....
Două articole ale gazetarului ardelean Gh. Sbârcea apărute clandestin în 1943.

D. AUREL ALICU, fost director al „Daciei-Noi" București.

X

Aceiași poziție de dârză atitudine românească a avut și „Sindicatul Presei din Ardeal și Banat" în cei 4 ani.

In adunarea generală a Sindicatului, ținută în Ianuarie 1943 la Sibiu, în fața tuturor autorităților române și germane, secretarul general C. Hagea, cere în aplauzele furtunoase ale adunării „libertate deplină a cuvântului". Cererea a fost repetată cu aceiași energie în adunarea din 29 Iunie 1944, dela Alba-Iulia, de către E. Brosca-Mălin, într'o lungă comunicare asupra restricțiilor presei, apoi de Aug. Popa, Seb. Bornemisa și Aurel Buteanu.

Când, în 1943, baronul von Killinger a luat inițiativa înființării în Transilvania a unei asociații de presă româno-germane, Sindicatul nostru a trimis Ministerului Propagandei și prefectului de Hunedoara, în calitate de președinte al asociației, acest vehement protest:

„Sindicatul Presei Române din Ardeal și Banat a luat cunoștință cu profundă surprindere de constituirea „Asociației Ziariștilor Români și Germani din județul Hunedoara". Trebue să mărturisim cu sinceritate, că această inițiativă ne-a surprins dureros. In primul rând pentru motivul că ziariștii români din Ardeal și Banat sunt organizați în cadrul Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat, care este succesiunea fundației Dr. Ion Mihu, înființată încă în anul 1910 sub regimul unguresc. Dintre membrii noștri fac parte toți purtătorii de condeiu ai provinciei de dincolo de Carpați, profesioniști și publiciști. In al doilea rând, nu ne putem ascunde mirarea că s'a inițiat TOCMAI LA DEVA, capitala județului pur românesc și DIN MOȘI STRAMOȘI ROMANESC, o acțiune împreună cu ziariștii germani. Nu este necunoscut faptul, că se urmărește cu vădită tendențiozitate a se înfățișa Hunedoara ca o punte de trecere între grupul etnic german șvăbesc din Banat și grupul german săsesc din Ar-

dealul de Sud. Constituirea în orașul Deva a unui sediu regional german a fost înfățișată ca realizarea acestui deziderent, după cum dovedește darea de seamă, publicată la timpul său în „Südostdeutsche Tageszeitung" din Timișoara. Constituirea unei asociații comune a ziariștilor români și germani din Hunedoara va constitui desigur o dovadă propagandistică, că în străvechiul județ dacic al Hunedoarei, elementul german este la egalitate cu elementul românesc. Cerem oprirea desăvârșirii și realizarea inițiativei acesteia, care nici din punct de vedere național nu poate servi interesele colectivității românești și nici din punct de vedere profesional nu poate promova interesele de breslă". (Scrisoarea era redactată de A. Buteanu).

In urma atitudinei luată de Sindicat, apoi a scrisului nostru tot mai agresiv, Cenzura Presei a devenit atât de apăsătoare, încât cei câțiva gazetari ardeleni din Capitală am fost puși în situația de a nu mai putea să scriem. In fața acestei situații, după o consfătuire cu C. Hagea și Vasile Netea, am hotărît să înfruntăm cu toată bărbăția, și alte riscuri, și în ziua de 15 Iulie 1944, am trimis următoarea telegramă:

„Domnului profesor Mihai Antonescu,

Vice-președintele Consiliului de Miniștri. Loco.

„Subsemnații ziariști ardeleni protestăm pe această cale în mod solemn contra felului în care înțelege Cenzura Presei să-și exercite atribuțiile în ultimul timp, împiedecându-ne scrisul nostru pus exclusiv în slujba idealului național românesc. Rugăm să binevoiți a ne fixa o audiență pentru a dovedi această situație intolerabilă.

(ss) Constantin Hagea, Emil Boșca-Mălin,
V. Netea și Gabriel Țepelea".

Telegrama a rămas însă fără nici o urmare... Nici chiar agenții Siguranței nu ne-au vizitat. Se apropie August...

Când cenzura era mai apăsătoare și când „armistițiul de presă" impus de germani nu îngăduia nici pomenirea numelui de „Ardeal", gazetarii ardeleni păseau cu aceiași hotărîre pe terenul manifestațiilor publice, sub nevinovata denumire de „șezători culturale", organizate în cursul anului 1942 și 1943, în absolut toate centrele din Transilvania, fără să mai amintim pe celea din București dela „Muzeul satului". In cadrul lor ne rosteam răspicat vrerea, lovind în „cei ce ne-au vândut Țara", în „grupul etnic",

în ungurii mișei și fortificând așteptările și credințele într'o eliberare. Sufletul șezătorilor organizate în Ardeal era Constantin Hagea, admirabil organizator al rezistențelor, ajutat de Ion Popa-Zlanta, I. Ilieșiu. V. Copilu-Cheatră, Petre Bucșa, Lucian Valea, Florica Ciura, I. V. Spiridon, Iluțiu, etc. Prin 1943 pornise în „turnee" și „Sindicatul Presei din Ardeal" condus de bătrânul nostru confrate, cumpănitul Seb. Bornemisa, flancat de Aurel Buteanu, și de întreg comitetul. Aproape totdeauna participa la aceste manifestații d. Ghiță Pop, actualul ministru, el însuși un vechi și distins gazetar, care se simțea atât de bine în mijlocul nostru al celor mai tineri. Intr'o vreme acțiunea noastră stârnise un adevărat val de ură împotriva stăpânirii. „Grupul lui Ghiță Pop" — cum îl pomeneau rapoartele Siguranței — era singura organizație politică ce activa, ce ducea o luptă fățișă contra dictaturii, în întreaga Românie. La „șezătorile" gazetarilor ardeleni linia luptei românești și democrate se contura mai viguros, mai plină de învățăminte, neprinsă în cleștele niciunei opreliști, mărturia credințelor fiind totală, fără ocol.

Ultima manifestare de acest fel a fost la București, la mormântul lui George Coșbuc, în 20 August 1944, despre care am pomenit în capitolul anterior. D. G. Pop a cerut în fața câtorva mii de ardeleni și muncitori, plecarea nemților, plecarea mareșalului, încheerea păcii. Curajul ne electrizase.

Cine-ar putea aduna în cupa scrisului entuziasmul de atunci?

In vara anului 1944, regimul maresalului Antonescu dă o nouă și ultimă lovitură presei ardelene, prin elaborarea binecunoscutelor legi de oganizare a „Colegiului ziariștilor". Prin ele, Sindicatul Presei noastre era declarat desființat, iar preoții și învățătorii — cei mai aprigi mânuitori ai condeiului și lupători pentru drepturile Transilvaniei — erau scoși din rândurile gazetarilor. Contra acelor legi, nici un gazetar român, nici o asociație de presă din România, n'a îndrăsnit să se ridice, decât Sindicatul nostru. Ba, afirmăm, mulți dintre „ideologii" de azi, aduceau osanale lui Ică . . .

Față de noua situație creiată prin legile presei, Sindicatul nostru ține o adunare generală extraordinară la Alba-Iulia în ziua de Sft. Petru, 29 Iunie 1944, în sala „Caragiale", în cadrul căreia se discută nouile măsuri. După expunerea lui E. Boșca-Mălin asupra „Presei ardelene și măsurile restrictive", au vorbit, atacând vehement legiurile: Sebastian Bornemisa, Aug. Popa, C. Hagea, A.

Buteanu, I. Popa-Zlatna. La sfârșit s'a votat următoarea moțiune:

„Membrii Sindicatului Presei Române din Ardeal, Banat, constată cu regret:

a) Legea presei s'a făcut fără concursul reprezentanților firești și legali ai Presei române din Ardeal și Banat și ea nu ține seama de caracterul specific al acestei prese, nici de rostul special al ziariștilor din aceste teritorii, ci — contrar unor promisiuni formale autorizate, făcute anterior legii — a înglobat în prevederile ei de disolvare și organizația noastră de presă, întemeiată în grele și vitrege împrejurări istorice, cu mult înainte de a se fi proclamat unirea Ardealului și Banatului cu Patria Mamă.

b) Legea face dependentă voința „Colegiului" de aprobări cu caracter administrativ, anulându-se prin aceasta libera manifestare a Corpului.

c) Membrii corpului eclesiastic ai Presei române din Ardeal și Banat, cari au avut și continuă să aibă și azi un rol covârșitor în formarea conștiinței naționale prin presă, sunt eliminați pentru viitor din acest rost de conducători firești ai poporului nostru.

d) Prin noua lege se pierde caracterul specific național al comunității ziariștilor români din Ardeal și Banat, fiind ei supuși pentru viitor unei înglobări într'o organizație cu caracter eterogen.

In temeiul acestor considerente, adunarea generală extraordinară constată că Sindicatul Presei Române din Ardeal și Banat nu poate colabora la executarea acestei legi.

Adunarea generală extraordinară fiind convinsă că desființarea Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat în actualele împrejurări furtunoase nu este folositor Țării și Neamului, hotărăște menținerea organizației sale în forma actuală, până ce împrejurările legale o îngăduie, iar pentru cazul că, forma actuală nu s'ar mai putea menține, se va proceda la modificarea statutelor, organizația continuându-și existența în forma sa inițială de Fundație, cu menirea precisă de a ocroti și promova toate interesele culturale, sociale și economice românești din Ardeal și Banat sub denumirea „Fundația Dr. Ion Mihu".

Până la convocarea și constituirea proximei adunări generale extraordinare, adunarea generală extraordinară de azi institue pentru ocrotirea și promovarea intereselor „Fundației Dr. Ioan Mihu", cu depline puteri un Consiliu și un Comitet Executiv.

Membrii Consiliului Patronal sunt: I. P. S. S. Dr. Nicolae Bălan și I. P. S. S. Dr. Valeriu Traian Frențiu, precum

și a domnului Iuliu Maniu, fost președinte al Consiliului de Miniștrii".

„Sindicatul Presei Române din Ardeal și Banat" a dus aceiași luptă tenace, timp de 4 ani, pentru libertatea tiparului. In vreme ce toate, absolut toate organizațiile de gazetari din România se întreceau în a face închinăciuni regimului, singură această organizație, prin comitetul ei, a avut curajul neegalat de a înfrunta stăpânirea trecută.

In raportul de activitate al Sindicatului, pe anul 1943, secretarul de atunci, C. Hagea, spunea:

„Pentruca noi, cei de azi să putem continua pe drumul marilor noștri înaintași, avem nevoie de libertatea presei, care ne este așa de necesară, precum le este tuturor viețuitoarelor lumina și apa. Astăzi sperăm ca drumul ce duce la această libertate nu mai este lung și că realizarea idealului nostru va însemna începutul unei lumi mai bune și mai drepte, din care vor fi eliminate forța și silnicia". (Vezi: „Darea de seamă a Sindicatului" pe anul 1943, Tip. Alba Iulia, 1944, pag. 11).

Lupta pentru libertatea presei a fost întețită la începutul anului 1941 In ședința Consiliului Sindicatului, ținută la 23 Februarie 1914, la Direcția Presei, la propunerea membrilor C. Hagea, Aurel Buteanu și E. Boșca-Mălin, se redactează următoarea moțiune, votată cu unanimitate de cei prezenți:

„1. „Sindicatul Presei Române din Ardeal și Banat", consecvent tradiției presei ardelene, care în toate vremurile, dela întemeierea ei și până în prezent, a militat necontenit cu energie și statornicie pe linia marilor comandamente concretizate în aspirația spre Libertate și Unitatea națională a tuturor Românilor, socotește că aceleași obligații le are și în momentul de față, prevăzute de altfel și în art. 2, par. 5 al statutelor.

In consecință, Consiliul Sindicatului cere ca în ceeace privește problemele legate de existența Transilvaniei, presa ardeleană să se bucure de libertatea necesară continuării luptei până la împlinirea idealului pentru care militează: desrobirea și unirea Ardealului.

„2. Consideră ca incompatibilitate morală calitatea de membru al Sindicatului cu funcțiunea de cenzor, precum orice activitate prin care se prejudiciază libertatea scrisului, adoptând în întregime hotărîrile adunărilor generale anterioare și exprimându-și dorința ca toți membrii săi cari s'ar găsi în această situație să se pună de acord cu aceste hotărîri". (Moțiunea e redactată de: E. Boșca-Mălin, Vasile Netea și Gavril Pop).

* * *

In paginile acestea, am încercat să încrestez, în linii sumare, fragmente din lupta noastră. Ultima pagină din capitolul scrisului transilvan nu e scrisă însă. O vom face mâine, când vremile ne vor îngădui.

Scrisul pentru noi gazetarii ardeleni este oglinda sufletului Neamului, voinţele şi permanentele sale crezuri. Prin el ne-am afirmat şi ne vom afirma orgoliul legilor istoriei şi al românismului, la care nu renunţăm!

In coloanele gazetelor, fie marile cotidiane din Bucureşti, fie paginile mici dar cu suflet mare ale publicaţiilor din Ardeal, noi ne-am concentrat totdeauna energia şi credinţele. Le-am mărturisit drept în faţă, oricât de tari erau ameninţările şi durerile.

Cenzura ce ni s'a aplicat, nu ne-a înfrânt avânturile şi şi entuziasmele, nu ne-au îndoit pentru a ne scălda puterea luptei. Am stat în vârf, pe baricade, şi la Bucureşti, şi în Braşov, Sibiu, Timişoara, Arad, şi la Cluj ori Năsăud. Nu ne-am ascuns în loboda afacerilor veroase ale regimurilor trecute pentru a ne ridica şi predica după 23 August, cum fac, acum când nu-i nici un pericol, atâţia din ridicolii noştri procurori de azi. Am stat şi am înfruntat viscolele, înălţând prestanţa scrisului ardelean. Toţi. Toţi gazetarii ardeleni. Că Transilvania n'a avut trădători în aceşti ani printre mânuitorii scrisului.

Rolul nu ni l-am încheiat. Mai este încă nevoe de puterea de luptă a scrisului nostru. Să stăm deci la datorie, de strajă neadormită, lângă Sfânta Sfintelor Neamului.

Bat rău vânturile. Ne biciue mânia pornirilor. Dar nu ne lăsăm ! Nu ne închinăm la nimeni. Numai lui Dumnezeu — aşa cum fac părinţii şi fraţii noştri, ciobanii îndărătnici ardeleni.

Bucureşti, Decembrie 1944

BIBLIOGRAFIE

BANCIU AXENTE: Scrisori vechi. Sibiu, 1928.

BĂNULESCU I. şi P. ŞERBESCU : Codul Presei. Timişoara. 1937.

BOCU SEVER: Drumuri şi răscruci. Bucureşti, 1944, vol. II.

CONSTITUŢIA 1923.

COLECŢIA ZIARELOR: „Gazeta Transilvaniei, dela apariţie; „Telegraful Român“ 1854; „Ardealul“ (1941—1945); „Plaiuri năsăudene“; „Transilvania noastră“; „Tribuna“; „Universul“; „Curentul“; „Timpul“; etc.

DAREA DE SEAMĂ A SINDICATULUI PRESEI ROMÂNE DIN ARDEAL şi BANAT pe anul 1943. Tip. Alba-Iulia, 1944.

DIACONOVICH C.: Gh. Bariţ. Sibiu, 1892.

EMINESCU M.: Opera politică. Bucureşti, 1940.

GEORGESCU I.: Presa periodică din România. Oradea 1938.

GIONEA V.: Procesele politice de presă. Braşov, 1944.

HAŞDEU B. P.: Scrieri politice. Bucureşti, 1940.

LUPAŞ ION: Contribuţii la istoria ziaristicei române ardelene. Sibiu, 1925.

KATARGIU B.: Discursuri parlamentare. Bucureşti, 1914.

MAIEI I.: Ion Al. Lapedatu. (Bibl. ziaristică). Cluj, 1935.

MOTA ION: 42 ani de gazetărie. Orăştie, 1935.

NETEA VASILE: Dela Petru Maior la Octavian Goga. Bucureşti, 1944.

NESSELRODE C. Dr. Codul onoarei. Oradea 1931.

OPERA LEGISLATIVĂ a lui C. Hamangiu. Bucureşti, 1932.

PĂCĂŢEANU T. V.: Judecătoriile cu juraţi. Sibiu, 1899.

PĂCLIŞEANU Z.: Politica minoritară. Bucureşti, 1943.

PANDREA PETRE: Filosofia politico-juridică a lui Simion Bărnuţiu. Bucureşti, 1935.

RĂDULESCU I. H.: Opere. Bucureşti, 1939.

REPLICA JUNIMII DIN TRANSILVANIA. Graz, 1892.

ROTH DANIEL: Despre Uniune. SIBIU, 1895.

RUSSU-ABRUDEANU I.: Păcatele Ardealului faţă de sufletul Vechiului Regat. Bucureşti, 1930.

ŞERBESCU P. şi BĂNULESCU I.: Codul Presei. Timişoara, 1937.

VARTOLOMEI V.: Mărturii culturale bihorene. Cluj 1944.

ZENKER E. V.: Istoria ziaristicei vieneze. Leipzig, 1892.

CUPRINSUL

	Pag.
Prefață	9
Cenzura înainte de 1848	11
1848 și restricțiile ulterioare	15
„Era constituțională" — Memorandul	21
Destăinuirile „Replicei"	27
Alte procese și persecuții	37
In pragul lui 1918	43
Presa Vechiului Regat	47
1918—1940	51
Gazetarii în lupta din 1940—1944	55
Atitudinea Sindicatului Presei	83
Bibliografie	89
Cuprinsul	91

100

In „Biblioteca Politică Transilvană“ au apărut:

1. VASILE NETEA: Transilvania în politica României de astăzi.
2. E. BOȘCA-MĂLIN: Lupta presei transilvane.

Tipografia „Universul“, str. Brezoianu, 23—25 c. 15109

100

In „Biblioteca Politică Transilvană“ au apărut:

1. VASILE NETEA: Transilvania în politica României de astăzi.
2. E. BOȘCA-MĂLIN: Lupta presei transilvane.

Tipografia „Universul“, str. Brezoianu, 23—25 c. 15109